UNIVERZITET SINGIDUNUM

DEPARTMAN ZA POSLEDIPLOMSKE STUDIJE I MEĐUNARODNU SARADNJU

MASTER RAD

Poslovi računovodstva i revizije u funkciji sprečavanja pranja novca

Mentor:

prof. dr Kosana Vićentijević

Autor:

Katarina Milačić 2014/422130

Beograd, jul 2016. godine

Sadržaj

Uvod 4

Predmet istraživanja 5

Značaj i cilj istraživanja 6

Hipoteza istraživanja 6

Metode i klasifikacije naučnih istraživanja 7

Struktura istraživanja 8

1 Istorija prevare i razvoj forenzičkog računovodstva 9

1.1 Istorija prevara 9

1.2 Pojam prevara i forenzičkog računovodstva 12

1.2.1 Značaj i svrha forenzičkog računovodstva 13

1.2.2 Razlike forenzičkog računovodstva od tradicionalnog 15

1.2.3 Uloga interne revizije u otkrivanju prevara 17

1.3 Veštine i znanje forenzičkih računovođa i revizora u otkrivanju prevara 20

1.3.1 Fundamentalne veštine i znanja 20

1.3.2 Veštine i znanja forenzičara u sudskom procesu 23

2 Pritisak, mogućnosti i sklonost prevarama – istraživanje 25

2.1 Zašto dolazi do kriminalnih radnji? 25

2.2 Stavovi studenata o kriminalnim radnjama i prevarama 28

2.2.1 Rezultati istraživanja vezano za temu master rada 28

2.2.2 Grafički i šematski prikaz rezultata 31

2.2.3 Zaključak istraživanja 41

3 Pranje novca 43

3.1 Pojam pranja novca 44

3.2 Faze i metode pranja novca 48

3.3 Osnove Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma i Nacionalna strategija za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma od 2015. do 2019. 52

3.3.1 Kako i zašto se države bore protiv pranja novca i finansiranja terorizma? 55

3.3.2 Indikatori za prepoznavanje sumnje da se radi o pranju novca u računovodstvu 56

3.4 Forenzičke tehnike i alati u otkrivanju pranja novca 58

3.4.1 Benfordov zakon 59

3.4.2 Beneishev model 61

Zaključak 63

Literatura 65

Prilozi 69

Anketa 69

Strateški okvir pranja novca u Republici Srbiji prema Nacionalnoj strategiji 70

Uvod

Kriminalne radnje u računovodstvu i reviziji je tema koja je iz dana u dan sve aktuelnija porastom primena informacionih tehnologija i povećanja društvene svesti, kao i zbog proširenja poslovanja banaka, kroz pružanja različitih vrsta usluga (npr. elektronsko bankarstvo), tako i zbog povećanja elektronske trgovine i drugih oblika poslovanja *online*. Privredne aktivnosti, kroz rast/povećanje BDP-a, inflacije, nezaposlenosti, stope siromaštva i drugih ekonomskih faktora, kao i regulative određene zemlje mogu doprineti tome da se nezakoniti poslovi razvijaju i da postoji sve veći broj finansiranja terorizma u jednoj zemlji.

Forenzičko računovodstvo, danas, postaje sve popularnija grana. Kako se razvijaju tehnologije, Internet, pojava društvenih mreža, tako je sve veći broj kriminalnih radnji preko Interneta, a osim toga veliki broj kriminalnih radnji se povećava i u stvarnom poslovanju, i u razvijenim i u nerazvijenim zemljama. Na osnovu predmeta istraživanja važno je postaviti glavnu hipotezu rada, kao i dodatne hipoteze, ukoliko ima potrebe za njima. Važno je utvrditi na koji način i kako će se prikupiti materijal za istraživanje, tj. izbor istraživačkih metoda da bi se kasnije sprovodilo istraživanje.

Cilj svakog istraživanja je stvaranje sto tačnije slike pojava koje se istražuju, kao i to da se izvedu zaključci iz prikupljenih podataka da bi na kraju dobili naučno objašnjenje i izveštavanje o nalazima istraživanja. Jako je bitno znati kakav je značaj istraživanja i da li istraživanje kasnije može da pomogne u drugim oblastima ili drugim istraživanja, to je ujedno i najvažnija faza istraživanja.

Predmet istraživanja

Glavni predmet istraživanja se odnosi na otkrivanje kriminalnih radnji, prevara i manipulacija u računovodstvu i reviziji sa posebnim akcentom na pranje novca kao krivično delo Republike Srbije. Da bi se govorilo o ovom fenomenu potrebno je prvo krenuti od definisanja kriminalnih radnji i prevara, kao i istorije prevara. Početak istraživanja je potrebno usmeriti na forenzičko računovodstvo, pojavu, razvoj i pojam ovog termina. Forenzičko računovodstvo, ili kreativno, kako ga mnogi autori nazivaju, datira mnogo vekova unazad, iako se misli da je forenzičko računovodstvo novija disciplina postoje zapisi da su još pre nove ere postojali oblici prevara, a u srednjem veku pojam je zaživeo kroz razne prevare pomenute u radu. Forenzičko računovodstvo je disciplina koja je povezana sa mnogim naukama i srodnim uslugama, tako da se može primeniti u većini oblasti iz računovodstva i revizije.

Da bi se bolje upoznali sa kriminalnim radnjama i prevarama, nakon teorijskog dela sledi studijsko-istraživački deo koji se sproveo putem Google ankete u okviru metode studije slučaja u radu. Istraživanje obuhvata proces anketiranja studenata master studije Univerziteta Singidunum, i to 60 ispitanika koji su dali odgovore na pitanja koja su pomogla da se hipoteze dokažu ili opovrgnu.

Nakon toga, istraživanje nas na kraju vodi do pranja novca kao krivičnog dela privrednog Krivičnog zakona Republike Srbije. Ovaj deo rada govori o pojmu pranja novca, metodama i fazama pranja novca kao i kako se Republika Srbija bori protiv pranja novca i finansiranja terorirzma. Deo koji je povezan sa forenzičkim računovodstvom se odnosi na alate, tehnike i metode koje se koriste kako bi se otkrile aktivnosti pranja novca i ostale slične aktivnosti, a ti alati su *Benfordov zakon* i *Beneishe*-ev model.

Značaj i cilj istraživanja

Forenzičko računovodstvo nije dovoljno razvijeno u Republici Srbiji, kao ni interna revizija, dok je eksterna revizija razvijenija, ali bez interne revizije i kontrole, ni eksterna revizija se nije dovoljno razvijala. Kako je finansijsko tržište u našoj zemlji plitko i nelikvidno, osiguravajuće kuće, penzioni fondovi, investicione berzansko tržište su nerazvijeni, a sve to utiče na pojačano finansiranje terorizma, pranja novca i korupcije. Potrebno je upoznati se sa Zakonom o pranju novca i finansiranja terorizma, i poreskog sistema naše zemlje.

Ciljevi istraživanja su naučni i društveni. Naučni cilj rada se ogleda u povezanosti svih elemenata sadržanih u radu počev od prevara i kriminalnih radnji do osnova forenzičkog računovodstva do pranja novca i finansiranja terorizma. Drugi cilj jeste društveni cilj koji se ogleda u istraživačkom delu rada gde se dokazuju sporedne hipoteze u radu. Cilj je uvideti koliko su studenti upoznati sa pojmom prevara, forenzičkog računovodstva, kao i da li smatraju da je pranje novca jedan od problema u Republici Srbiji.

Hipoteza istraživanja

Glavna hipoteza: Kriminalne radnje, prevare i manipulacije su aktivnosti koje nisu dovoljno istražene ni dovoljno zakonski regulisane u Republici Srbiji, a jedna od tih radnji jeste pranje novca koje se smatra privrednim krivičnim delom u Republici Srbiji.

Sporedne hipoteze:

1. Neplaćanje prekovremenog rada i neplaćanja rada uopšte, neadekvatne plate ili kašnjenje plate, gubitak lične imovine, želja za bogatstvom i mobing nad zaposlenima predstavljaju razloge zbog kojih zaposleni čine prevaru i kriminalne radnje.
2. Neadekvatna kontrola je jedan od najvećih podsticaja da se prevara desi u organizacijama.

3. Organizacija ima mogućnost da se zaštiti od prevara ukoliko postavi dobru strategiju, interne kontrole, kodeks ponašanja zaposlenih i ukoliko koristi alate za prevenciju pomenutih aktivnosti.
4. Nedovoljna razvijenost interne i eksterne revizije, slabe interne kontrole i upravljanje rizicima u organizaciji, nepostojanje jake zakonske regulative, nezainteresovanost i nedovoljna edukacija zaposlenih predstavljaju razloge zbog kojih forenzičko računovodstvo nije razvijeno u Republici Srbiji.

Metode i klasifikacije naučnih istraživanja

Metodom analize se rastavlja predmeta istraživanja na njegove sastavne delove, odnosno na činioce strukture, funkcija, veza i odnosa na određenom prostoru u određenom vremenu.

Metodom apstrakcije se donose sudovi, stavovi, zaključci i drugi celovitiji i širi sistemi iskaza mišljenja u kojima se po pravilu primenjuje misaona apstrakcija.

Metoda indukcije i dedukcije se koristi kod tehnika, alata i metoda u otkrivanju kriminalnih radnji, prevara i manipulacija.

Benfordov zakon i Beneishev model se koriste kao dva digitalna alata u otkrivanju prevare i kriminalnih radnji u svim poslovnim procesima.

Metodom studije slučaja se prikazuju stavovi studenata zajedno sa Google **anketom** u sklopu istraživanja u radu.

Struktura istraživanja

Uvodni deo rada obuhvata predmet istraživanja, cilj i značaj istraživanja, postavljanje hipoteze koje će se u nastavku rada opovrgnuti ili dokazati, metode koje su korišćenje u radu i, na kraju, struktura master rada. Rad se sastoji od tri teme koje se odnose na kriminalne radnje, pranje novca i razvoj forenzičkog računovodstva, studijsko-istraživački deo i pranje novca u Republici Srbiji. Na kraju sledi zaključak, literatura i prilozi.

1. Istorija prevare i razvoj forenzičkog računovodstva predstavlja prvu temu rada. Ova tema se sastoji od tri glave. Prva glava govori o istoriji prevara. Druga glava definiše prevare i forenzičko računovodstvo: daje značaj i svrhu forenzičkog računovodstva, razlike forenzičkog računovodstva od tradicionalnog i definiše ulogu interne revizije u otkrivanju prevara. Treća glava daje fundamentalne veštine i znanja forenzičkog računovođe i revizora i veštine i znanje forenzičara u sudskom procesu.
2. Pritisak, mogućnosti i sklonost prevarama predstavlja drugu temu rada koja ima dve glave. Prva glava analizira zašto dolazi do kriminalnih radnji u računovodstvu i reviziji. Druga glava predstavlja istraživanje u formi studije slučaja o stavovima studenata o kriminalnim radnjama i prevarama.
3. Pranje novca predstavlja treći deo rada i sastoji se od četiri glave. Prva glava definiše pranje novca. Druga glava analizira koje su to faze i metode pranja novca. Treća glava definiše zakonski okvir pranja novca u Republici Srbiji. Četvrta glava govori o forenzičkim tehnikama i alatima u otkrivanju pranja novca.

1 Istorija prevare i razvoj forenzičkog računovodstva

Forenzičko računovodstvo je deo poslovne forenzike koja je deo forenzičke nauke. Forenzičko računovodstvo i poslovna forenzika su novi pojmovi u nauci, ujedno i u praksi. Forenzika je nauka koja se iz godine u godinu razvija, najviše na američkom tlu, međutim, ovaj pojam dobija značaj i na našim prostorima. Prva tema rada govori o kriminalnim radnjama, prevarama i razvoju forenzičkog računovodstva. Da bismo uopšte govorili o ulozi forenzičkog računovođe i revizora, kao glavnom predmetu istraživanja, potrebno je da se vratimo još pre nove ere u stare civilizacije i pronađemo početke prevara i kriminalnih radnjih. Nakon toga ćemo govoriti o razvoju forenzičkog računovodstva.

1.1 Istorija prevara

Još pre nove ere zapisi civilizacije iz Mesopotamije pokazuje oznake na stranama brojeva koje su bile uključene u finansijske transakcije. Egipćani, Grci, Drevni Rim, svi su verovali u kontrolu finansija i na taj način je došlo do kontrole, ne samo u finansijama, nego i u računovodstvu i reviziji. Još od davnina, revizija i računovodstvo su se razvijale u to doba kada nije postojala mogućnost prevara i manipulacije, jer je sam oblik plaćanja postojao u raznim oblicima, prvo kroz trampu, a posle kroz različite oblike plaćanja, kao što su školjke, duvan, koža, stoka, tkanine, papir, itd.

Kako se razvijala društvena svest, trgovina i oblici plaćanja su postojali u vidu srebrnine i zlata, a tada se najviše pominju prevare i kao jedan od primera prevara predstavljaju prevare u srednjem veku u Engleskoj gde su se prevara i falsifikacija novca kažnjavale smrću. Razvojem industrije, a u današnje vreme informacionih tehnologija, razvijali su se razni oblici prevara i nezakonitih poslova u čitavom svetu, a tako i u našoj zemlji.

Kriminalne radnje i prevare postoje od kada postoji ljudsko biće. Prevare se pominju u grčkoj mitologiji, pa u Hamurabijevom zakonu pre nove ere, međutim, to su sve sitne prevare. Prapočeci forenzičkog računovodstva počinju u srednjem veku, a početkom osamnaestog veka prevare postaju ozbiljna stvar.

Prva najveća prevara u srednjem veku se odnosi na porast cena akcija kompanije *South Sea Company* koja je imala monopol na svu trgovinu južnim morima. U to vreme su puštene laži o tome kako se može puno zaraditi ako se ljude bave trgovinom južnim morima putem kupovina akcija ove kompanija. Cene akcija su počele naglo da rastu nakog čega je došlo do pada cene i mnogi investitori su, u to vreme, izgubili novac. Smatra se da je jedan od velikih stručnjaka u to vreme bio *Charles Snell* koji je i vodio ovu istragu. On je došao do zaključka da je postojala korupcija među direktorima ove kompanije. Mnogi osumnjičeni su pobegli iz zemlje, dok je većina osuđena i zatvorena, a ono što je interesantno jeste da je tadašnji ministar finansija *John Aislabie* bio jedan od osuđenih.

Početak dvadesetog veka nam donosi Ponzijevu prevaru. Ova prevara se smatra jednom od najvećih prevara svih vremena koju je izveo *Charles Ponzi*. Njegova šema prevare se koristi i dan danas. *Charles* je počeo svoj posao tako što je pozajmio određenu sumu novca. Namamio je investitore da investiraju u njegov posao obećavajući im veliku zaradu bez rizika. On je prikupio veliku sumu novca i veliki deo zadržao za sebe i nije ispunio obećanje investitorima. Njegova prevara je uništila mnoge kompanije i zbog toga je bio osuđen na zatvor. Nije bio optužen za prevaru u jednoj državi nego u više njih. Nakon toga je deportovan u Italiju gde je objavio svoju autobiografiju.

Kraj dvadesetog veka donosi *Barry Minkow*-u prevaru sa *ZZZZ BEST* kompanijom. Njegova prevara se sastojala iz toga što je falsifikovao čekove i podizao novac iz banke, a dugove koje je imao vraćao je novcem koji je podizao. Bio je vlasnik *ZZZZ BEST* kompanije za čišćenje i imao je agresivnu marketinšku kampanju. Smatra se da je falsifikovao preko 10.000 lažnih potvrda i dokumenata tako što je lažirao telefonske pozive, finansijske izveštaje kako bi privukao investitore da investiraju u njegovu kompaniju. Ova kompanije je čak izašla i na berzu jedne godine i takođe vlasnik je nastavio na taj način da vara investitore. Njegova prevara je brzo otkrivena, a *Barry Minkow* je optužen za pronevere, lažiranje čekova, kartica,

prevare sa hartijama od vrednosti, lažiranje finansijskih izveštaja, utaju poreza i prevare sa bankama. To ga je koštala 25 godina zatvora.

Ulazak u novi milenijum nam donosi jednu od najvećih globalnih kriza i najveće bankrote u Americi i lažiranje finansijskih izveštaja. Od 2005. pa do 2008. godine najveće kompanije koje su bankrotirale su *Lehman Brothers, Washing Mutual, General Motors, Enron, United Airlines, Delta Airlines, Calpine, Global Crossing, Texaco* i tako dalje *(Belak, 2011, 14-15).* Sem toga, počeli su da se javljaju razni računovodstveni skandali i to ne samo vezano za kompanije nego i za pojedinačne osobe iz javnog života Amerike. Najveći broj prevara se desio u Americi upravo zbog Velike ekonomske krize koja je 2007. godine kulminirala.

Tabela 1 – **Najveće kompanije koje su bankrotirale u vreme krize**

Naziv kompanije	**Imovina u milijardama USD**
Lehman Brothers Holding	691,0
Washing Mutual	327,9
General Motors	91,0
Enron	63,4
United Airlines	25,2
Adelphia	24,4
Delta Airlines	21,8

Izvor: Belak V., (2011), *Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo, borba protiv prijevare*, Belak Excellenx d.o.o., Zagreb, str. 15.

Tabela prikazuje sedam najvećih američkih kompanije koje su bankrotirale u periodu od 2002. do 2009. godine. U kompanijama su pronađene velike prevare i lažiranje finansijskih izveštaja. Neki bankroti su bili prouzrokovani ekonomskim faktorima i kod njih nisu pronađene malverzacije, manipulacije ili prevare. Smatra se da je jedna od najvećih kompanija koja je prouzrokovala da kriza kulminira 2007. *Lehman Brothers Holding* koja je te iste godine bankrotirala.

1.2 Pojam prevara i forenzičkog računovodstva

Forenzičko računovodstvo predstavlja primenu istraživačkih i analitičkih veština sa ciljem rešavanja finansijskih pitanja na način koji je u skladu sa standardima koje zahtevaju sudovi. Važni je istaći da forenzičko računovodstvo nije ograničeno samo na sprovođenje finansijskih istraga koje za posledicu imaju gonjenje sudskim putem, međutim, ako je to svrha, istraga i analiza moraju zadovoljiti standarde koje zahteva nadležni sud *(Hoopwood, et al., 2014, 3)*.

Važno je istaći da definicija forenzičkog računovodstva ne upućuje izričito na prevaru, iako istrage prevare čine deo forenzičkog računovodstva. Prevara je posledica obmane, namernog delovanja i/ili nedelovanja kako bi se ostvarila neka korist. Forenzičko računovodstvo obuhvata širi opseg od ispitivanja prevara; ono takođe uključuje usluge u vezi sa kupovinom preduzeća, procenom vrednosti imovine stečene u braku u slučaju razvoja, određivanjem vrednosti i štete nanete poslovnoj imovini i izračunavanjem izgubljenog profita *(Hoopwood, et al., 2014, 3-4).*

Kao neke od primera uloge forenzičkog računovođe ogledaju se istrage koje se tiču poznatih ličnosti u Americi i to razvodi slavnih osoba, a uloga forenzičkog računovođe je da proceni vrednost imovine. *James Cameron* je za razvod od supruge *Linde Hamilton* nakon dve godine braka morao da plati 50 miliona USD; *Paul McCartney*-a je razvod koštao 48,6 miliona USD; *Michael Jordan* se razveo nakon 18 godina braka i to ga je koštalo 168 miliona USD, i tako dalje. Kao što se može videti, podela imovine u razvodima brakova je ozbiljan forenzički i pravni posao *(Belak, 2011, 33-35).*

1.2.1 Značaj i svrha forenzičkog računovodstva

S aspekta vremena izvođenja, forenzičko računovodstvo se smatra i „posebnom vrstom sprečavanja (preventivne) i/ili popravljačke (kurativne) računovodstvene istrage i ocenjivanja (ne) sporosti računovođenja i računovodstvenih izveštaja *(Koletnik, 2008, 97).* Preventivno prosuđivanje podrazumeva uključenost forenzičara za računovodstvo u ocenu privrednih događaja, procesa i stanja, kao i profesionalnog ponašanja pojedinaca već na nivou pripreme za poslovno odlučivanje. Cilj je da se, kroz forenzičke ocene, spreče prevare i druge nezakonite radnje. Popravljačke ili kurativne ocene zahtevaju angažman ocenjivača tek kada je kažnjivo delo izvršeno, odnosno kada je izražena sumnja da je takvo delo nastalo. U tom slučaju se naknadno prosuđuje sadržaj, nosioci, uzroci i posledice takvog dela. Forenzičko računovodstvo se svrstava u deo računovodstva koji se bavi računovodstvenim ocenjivanjem *(Aleksić, et al., 2015, 230-231).*

Svrha forenzičkog računovodstva se ogleda u sledećem *(Vukoja, 2013, 239):*

- Detektovanje područja mogućih nepravilnosti ili prevara - podrazumeva sužavanje polja traženja određenih nepravilnosti odnosno lociranje područja gde je nepravilnost ili prevara.
- Detektovanje konkretnih nepravilnosti ili prevara - podrazumeva otkrivanje konkretne nepravilnosti ili prevare i utvrđivanje načina na koji je izvedena.
- Ocena visine rizika od utvrđenih nepravilnosti ili prevara - podrazumeva ocenu opasnosti izvedenog zločina (namerno, nenamerno, visok ili nizak nivo nepravilnosti, velika ili mala opasnost od izvedene prevare itd.).
- Izvođenje dokaza - razumeva osiguranje materijalnih i drugih dokaza da je nedelo izvedeno i način na koji je izvedeno.

Forenzičko računovodstvo se prvo razvilo za potrebe sudova, mada je u zadnje vreme izražen razvoj komercijalnog forenzičkog računovodstva sa primarnom ulogom u otkrivanju i sprečavanju prevara, pronalaženje dokaza o nastaloj prevari, kao i proceni stvarnog stanja i rezultata izveštajnog subjekta.

Ono što je karakteristično za forenzičko računovodstvo jeste to da ono ustvari otkriva, istražuje i analizira kriminalne radnje i samim tim podrazumeva reviziju finansijskih izveštaja, reviziju svih dokumenata i njihovu evidenciju kako bi se utvrdilo da li je došlo do kriminalne radnje ili nije. Može se reći da je forenzičko računovodstvo nauka novijeg datuma, ali ona postoji od kada su počele malverzacije i prevare i onaj koji vrši forenzičko računovodstvo, naziva se forenzički stručnjak ili forenzički računovođa forenzičar.

Značaj forenzičkog računovodstva se ogleda i kod krivičnih pitanja, jer ukoliko dođe do kriminalnih radnji to podrazumeva da se računovođe i revizore nalaze u tom sporu jer oni klasifikuju i procenjuju finansijske transakcije koje se u tom trenutku čine nepravilnim, kao što je nelegalno stečena dobit kriminalne radnje od strane dobavljača i kupaca, i sl. Značaj se ogleda i kod potraživanja po osnovu osiguranja i u državnom sektoru jer forenzičke računovođe mogu da pruže pomoć jer poštuju zakonske propise.

Jedan deo forenzičkog računovodstva se odnosi na sudsku podršku. Sudska podrška podrazumeva da se forenzičke računovođe nalaze u ulozi ,,asistenta“ advokatu u odbrani slučaja u pravnom sistemu ili u procesima tužbe. Forenzičke računovođe pomažu advokatima da rešavaju sudske sporove i usluge podrške sudu se odnose na konsultantske, usluge veštačenje i druge usluge.

Kada govorimo o konsultantskim uslugama tada mislimo na to da forenzičke računovođe nemaju ulogu svedoka već oni pomažu advokatima u sporovima i u rešavanju slučajeva, tj. savetuju advokate. Njihova uloga je takođe da prikažu računovodstvene podatke na razumljiv i istinit način, da mere vrednost određene imovine, da izračunavaju gubitke po osnovu prestanka poslovanja i tako dalje. Forenzičke računovođe se mogu pojavljivati i kao posrednici ili medijatori u sudskom postupku, ali tada nisu ni veštaci ni konsultanti.

Kada forenzičke računovođe iznose svoje mišljenje i kada istupaju kao svedoci tada pružaju usluge veštačenja. Da bi bili forenzičke računovođe sudski veštaci, kao i u ostalim delatnostima, oni moraju da poseduju obrazovanje, veštine, znanja i iskustva iz oblasti računovodstva i revizije i da budu upisani u odgovarajuće registre u zemlji u kojoj rade.

1.2.2 Razlike forenzičkog računovodstva od tradicionalnog

Jako je bitno razlikovati forenzičko računovodstvo od tradicionalnog. Tradicionalno računovodstvo uključuje upotrebu finansijskog jezika radi saopštavanja rezultata transakcija i radi donošenja odluka koje su zasnovane na tom saopštenju. Računovodstvo se može podeliti na nekoliko različitih oblasti, a to su: finansijsko računovodstvo, upravljačko računovodstvo, računovodstveni informacioni sistemi, porez, konsalting, revizija i forenzičko računovodstvo. Svaka od ovih oblasti ima različitu svrhu *(Hoopwood, et al., 2014, 4).*

Od svih pomenutih oblasti, revizija je možda najsličnija forenzičkom računovodstvu, naročito u domenu istrage prevara i ona može biti interna i eksterna. Interni revizori mogu biti uključeni u postupak prikupljanja i procenjivanja podataka kako bi doprineli odlučivanju o eventualnim izmenama u samom poslovanju *(Hoopwood, et al., 2014, 4-5).*

Nasuprot tome, eksterni revizori nisu zaposleni u datom preduzeću; oni su licencirati revizori od strane države u kojoj rade i posao im je da odrede da li finansijski izveštaji preduzeća na fer način prikazuju, u svakom materijalnom pogledu, finansijsku situaciju, ishode poslovanja i gotovinski promet u skladu sa određenim kriterijumima *(Hoopwood, et al., 2014, 4-5).* U narednoj tabeli se se mogu videti razlike između nezavisne i forenzičke revizije.

Tabela 2 – **Razlike između nezavisne revizije i forenzičke revizije**

KARAKTERISTIKE	NEZAVISNA REVIZIJA	FORENZIČKA REVIZIJA
Cilj	Izražavanje mišljenja o istinitoj i fer prezentaciji finansijskih izveštaja	Utvrđivanje i otkrivanje kriminalnih radnji u finansijskim izveštajima
Tehnike	Metode uzrokovanja i izvođenje kontrolih i suštinskih testova	Suštinsko, detaljno i dubinsko proveravanje svih, ili tačno odabranih transakcija u sumnjivim područjima poslovanja
Period	Ispitivanje finansijskih izveštaja, transakcija i računa za određeni vremenski period	Nema takvih ograničenja. Izveštaji, transakcija i računi mogu po potrebi biti ispitani od početka, ,,od korena“ bez obzira na datum događaja
Izveštaj i mišljenje	Izražavanje mišljenja sa ili bez rezerve, udržavajućeg mišljenja ili negativnog mišljenja	Izražavanje mišljenja u pogledu mesta, vremena i načina izvršenja kriminalne radnje, obračunavanja štete i imenovanja počinioca

Izvor: *Petković A., (2010), Forenzička revizija, Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima, Proleter A.D. Bečej, Novi Sad, str. 170.*

Vodeća organizacija za CPA – Američki institut ovlašćenih javnih računovođa (AICPA) – deli forenzičko računovodstvo na dve kategorije *(Hoopwood, et al., 2014, 5):*

- Istražne radnje koje mogu, ali ne moraju dovesti do svedočenja u sudnici. To su aktivnosti pomoću kojih stručnjaci iz oblasti računovodstva pronalaze, sprečavaju ili kontrolišu prevare, pronevere i lažno prikazivanje podataka.
- Parničarske usluge u kojima se prepoznaje uloga računovođe kao stručnjaka, konsultanta, i tako dalje. Te usluge su usluge svedočenja istraživača prevara, kao i usluge forenzičkog računovodstva vezano za rešavanje problema procene vrednosti imovine do kojeg dolazi, na primer, prilikom razvoda.

1.2.3 Uloga interne revizije u otkrivanju prevara

Interni revizori mogu otkriti kriminalne radnje koje mogu uticati na kvalitet, integritet i pouzdanost finansijskih izveštaja. Interna revizija, ima prednost u sprečavanju i otkrivanju brojnih zloupotreba, u odnosu na nezavisnu reviziju. Iako je nezavisna revizija tradicionalno smatrana odgovornom za otkrivanje kriminalnih radnji, interni revizori su u najboljoj situaciji da obave tu ulogu. Međutim, kriminalna radnja se često čini od višeg rukovodstva i u tim okolnostima interni revizori nailaze na prepreke u ispunjavanju svojih dužnosti i tada izbegavaju da se upuste u otkrivanje kriminalnih radnji *(Petković, 2010, 69).*

Da bi interni revizor bio uspešan u sprečavanju kriminalnih radnji onda on mora da pregleda svu dokumentaciju u organizaciji i da proveri istinitost, tačnost i verodostojnost svih dokumenata, mora da zahteva sve izveštaje i objašnjenja od uprave, zaposlenih i da pregleda imovinu organizacije. Jedna od njihovih glavnih uloga jeste da pospeše interne kontrole, da organizacija napravi bolju poslovnu strategiju, da se napravi najbolja strategija upravljanja rizicima i internim kontrolama kako bi se smanjio rizik i smanjile prevare i mogućnosti za obavljanje kriminalne radnje u organizaciji.

Interni revizor treba da poseduje dovoljno znanja za identifikovanje indikatora prevare, ali se od njega ne očekuje da ima isti nivo stručnosti kao i lice čija je glavna dužnost da otkriva i istražuje kriminalne radnje. Obaveze internog revizora u pogledu otkrivanja prevare uključuje odgovarajuća znanja, veštine i iskustvo u ovoj oblasti *(Stanišić, 2014, 356-357).*

Faktori koji doprinose prevari i dozvoljavaju prevaru *(Stanišić, 2014, 356-357):*

- Neefektivna interna kontrola: neograničen pristup sredstvima, propust da se transakcija evidentira, nedostatak osoblja, neodvajanje funkcionalnih obaveza odobravanja, nadzora i vođenja evidencija, neupoređivanje postojećih sredstava sa evidentiranim iznosima, obavljanje transakcija bez odgovarajućeg odobrenja, nepostojanje kompjuterske ekspertize koju obavljaju supervizori, i tako dalje;
- Dogovor između zaposlenih koji podležu nedovoljnoj kontroli;

- Postojanje likvidnih sredstava, kao što je gotovina, hartije od vrednosti na donosioca ili lako utrživa roba.

Kada smo identifikovali koji su to faktori koji mogu doprineti da se dese prevare, sad ćemo identifikovati koji su to znaci koji upućuju na mogučnost prevara, navešćemo samo neke od njih *(Stanišić, 2014, 357):*

- Uzajmljivanje malih iznosa od kolega sa posla
- Unovčavanje ličnih čekova – nedatiranih ili postdatiranih
- Lični čekovi unovčeni ili vraćeni na nepropisan način
- Poverioci koji se pojavljuju na radnom mestu i preterana upotreba telefona da bi se poverioci izbegli
- Izraženo kritikovanje drugih kako bi se sumnja skrenula na njih
- Odgovaranje na pitanja nerazumnim objašnjenjima
- Igre na sreću u formi koja prevazilazi mogućnosti podnošenja gubitka
- Preterana sklonost piću, noćni život ili druženje sa sumnjivim ljudima, i tako dalje.

Interni revizori su odgovorni za otkrivanje prevara. Prvo, oni moraju da poseduju dovoljno znanja o prevarama, manipulacijama i kriminalnim radnjama. Oni moraju da poznaju sistem interne kontrole i ostalih kontrola i procesa u organizaciji. Oni takođe moraju da znaju da procene odgovarajuće pokazatelje koji pokazuju da je prevara mogla da bude počinjena i da odluče dalje procese i da li će se sprovesti istraga. Na kraju, njihova dužnost je da obaveste sve organe u organizaciji ukoliko dođe do istrage. Naredna tabela pokazuje veštine internog revizora u istrazi prevare.

Tabela 3 – **Veštine internog revizora u istrazi prevare**

Obavljanje revizije na profesionalan način	Znaju da koriste tehnike uzrokovanja i testiranja	Direktno ili indirektno izbalansira napore usmerene na otkriće prevare sa drugim ciljevima revizije	Moraju biti pažljivi u koordinaciji sa upravom
Poznavanje Standarda profesionalne prakse interne revizije	Stalni pregledi transakcija	Moraju znati kada da ograniče reviziju poslovanja i da daju preporuke kao njen rezultat	Dobro poznavanje linija poslovanja i iskustvo
Spremni na mogućnost namernih prekršaja, grešaka i sukoba interesa	Spremni na potencijalne uslove prevara, utvrđivanje da prevare postoje	Treba da deluju sa oprezom	Treba da imaju komunikacije veštine i veštine slušanja
Moraju znati da analiziraju dokumentaciju i kompjuterske fajlove	Moraju znati da čitaju dokaze forenzičara i veštaka	Moraju da posećuju mesta u organizaciji i prate rotaciju osoblja	Moraju da znaju da sprovode istragu
Da znaju da intervjuišu i ispituju zaposlene	Prave izveštaje o prevari	Odgovorni	Da imaju znanja iz revizije, računovodstva, finansija, i tako dalje

Izvor: *Izrada autora*

Forenzički računovođa i revizor primenjuju znanja, veštine i aktivnosti rešavanja sudskog postupka, istrage finansijskih transakcija, odnosa i činjenica i to ne samo u oblasti računovodstva i revizije, nego uopšteno. Oni mogu biti kriminalistički inspektori, mogu se angaživati i kao interni revizori, a mogu biti i u ulozi sudskog veštaka, poreskog i tržišnog inspektora, i tako dalje.

1.3 Veštine i znanje forenzičkih računovođa i revizora u otkrivanju prevara

1.3.1 Fundamentalne veštine i znanja

Forenzičke računovođe primenjuju posebne veštine u računovodstvu, reviziji, finansijama, kvantitativnim metodama, određenim oblastima zakona, istraživanju, kao i istražne veštine, kako bi pribavili, analizirali i procenili dokazni materijal, i protumačili i saopštili nalaze. Finansijske i kvantitativne veštine naročito su važne za forenzičke računovođe koji se bave procenom štete. Za forenzičke računovođe bi se moglo reći da su nešto između računovođe i privatnog istražitelja. Drugim rečima, istraživač prevara je vrsta privatnog istražitelja sa jakim finansijskim šestim čulom koji poznate profesionalne standarde u računovodstvu i zakonu *(Hoopwood, et al., 2014, 5).*

Dok su znanja i veštine iz oblasti revizije izuzetno korisne forenzičkom računovođi, on je takođe sposoban da razmišlja ,,izvan kontekst“. Važnost ove sposobnosti ne sme se preuveličavati; često, ispitivanje finansijskih izveštaja od strane revizora ne otkriva prevare. Čak i kada se posledice prevare nalaze u finansijskim izveštajima, revizori finansijskih izveštaja obično nisu ti koji pronalaze ovu prevaru, zato što njihov posao podrazumeva ispitivanje samo nekog dela računa pomoću prihvaćene prakse uzimanja uzoraka *(Hoopwood, et al., 2014, 5).*

Dakle, koja je razlika između revizora finansijskih izveštaja i forenzičkih računovođa koji istražuju prevaru? Revizor finansijskih izveštaja određuje da li finansijski izveštaji objektivno prikazuju, u svakom materijalnom pogledu, finansijsku situaciju, ishode poslovanja i gotovinski promet entiteta koji se revidira. Oni traže netačan prikaz finansijskog stanja ili izostavljanje podataka o istom, koji bi uticali na odluke razumnog korisnika finansijskih izveštaja, i istražuju da li su ti netačni prikazi posledica grešaka ili prevara. Međutim, zbog toga što oni nisu orijentisani konkretno na prevare, koju je teže primetiti od grešaka, i zbog toga što oni ispituju detalje koji se kriju u finansijskim izveštajima kroz uzrokovanje, revizori finansijskih izveštaja verovatno neće biti ti koji će otkriti prevaru *(Hoopwood, et al., 2014, 5-6).*

Forenzičke računovođe koje tragaju za prevarom usredsređuju svoje napore u oblastima za koje je verovatnije da sadrže prevaru i često ispituju čitavu populaciju umesto da uzimaju samo uzorke iz populacije u ciljanim oblastima. Oni će pratiti tragove na osnovu nematerijalnih stavki, dok se revizori finansijskih izveštaja često moraju ograničiti na potragu za netačnim prikazom finansijskog stanja. Osim ovih razlika, forenzički računovođa koristi neke istražne tehnike koje se razilikuju od onih koji revizori primenjuju. Forenzički računovođa ne iznosi mišljenje o tome da li je počinjena prevara jer je to u funkciji suda. Forenzičke računovođe koje se pretežno bave procenom vrednosti moraju da poseduju znanje i veštine koje im omogućavaju da odrede, na primer, izgubljeni profit usled prekida u poslovanju i procenu vrednosti imovine stečene u braku u slučaju razvoda *(Hoopwood, et al., 2014, 6).*

Savez računovođa i revizora Srbije definiše skup sledećih veština za forenzičke računovođe i revizore kriminalnih radnji *(Savez računovođa i revizora Srbije, 2010, 69):*

- uspostavljanje računovodstvene i interne kontrole,
- sprovođenje provere internih kontrola,
- procena prednosti i nedostataka internih kontrola,
- osmišljavanje scenarija mogućih gubitaka nastalih po osnovu kriminalne radnje, zasnovanog na nedostacima koji su identifikovani u internim kontrolama,
- saznjanja o tome kako identifikovati sporne i neuobičajene transakcije,
- identifikovanje spornih i neuobijačenih stanja na računima i varijacijama,
- razlikovanje ljudske greške i propusta prilikom unosa iznosa izvršenog u kriminalne svrhe,
- praćenju toka dokumentacije u transakcijama,
- praćenju toka priliva i odliva novčanih sredstava,
- traženju povezane i potkrepljujuće dokumentacije za sporne transakcije,
- proveri osobenost takve dokumentacije kao što su lažna fakturisanja; uništenje podataka; neispravna klasifikacija računa; nepravilnosti u finansijskim podacima; zamena originalnim dokumenata kopijama.

Forenzičke računovođe treba da budu u stanju da *(Savez računovođa i revizora Srbije, 2010, 70):*

- Provere usklađenosti kod regulatornih, pravnih i dokaznih pitanja.
- Prikupe i sačuvaju dokaze koji potvrđuju gubitak sredstava, transakcije izvršene u kriminalne svrhe i finansijske izveštaje.
- Dokumentuju i prijave gubitke po osnovu kriminalne radnje za krivična, građanska ili potraživanja po osnovu osiguranja.
- Poznaju politike, procedure i prakse menadžmenta, administracije i organizacije.
- Proveravaju dokumenta koja se tiču pravnih i opštih poslovnih funkcija.
- Ispitaju motivacionu i etičku klimu koja vlada organizacijom.

Tabela 4 –**Glavne karakteristike forenzičkih računovođa i revizora**

Analitičari	Skeptični	Smišljaju nove ideje i nova scenarija	Znaju da ispričaju priču
Orijentisani na detalje	Evaluativni	Adaptivni	Gledaju veću sliku događaja
Moralni	Dobro rade pod pritiskom	Dobra pisana i govorna komunikacija	Organizovani
Odgovorni	Pouzdani	Kritično razmišljanje	Znaju da reše strukturne probleme
Intuitivni	Samouvereni	Revizorske sposobnosti	Strateško razmišljanje
Perzistenti	Timski igrači	Istraživačke sposobnosti	Identifikovanje problema
Analiziraju i interpretiraju finansijske izveštaje	Poznaju Međunarodne računovodstvene i revizorske standarde	Detekcija prevara	Praćenje strukture sredstava u aktivi
Generalno znanje o određenim pravilima i procedurama	Veštine intervjuisanja	Tehničke veštine	Poznaju internu kontrolu
Da znaju da rešavaju konflikte	Da imaju znanje o pravnom sistemu	Da se usavršavaju i obučavaju	Poznaju internu reviziju

Izvor: *Sopstvena izrada autora prema: Davis C., et al., (2010), Characteristics and Skills of the Forensic Accountant, FVS Section, American Institute of Certified Public Accountants, str. 11-14.*

1.3.2 Veštine i znanja forenzičara u sudskom procesu

Kada se angažuju forenzičke računovođe oni mogu da primenuju svoje znanje u raznim oblastima. Pre svega mogu da primene znanje kod sprovođenja istragi na osnovu postojanih sumnji i tada oni pomažu da se reše sumnje koje su nastale sa ciljem da se problemi brzo i efikasno reše. Pored toga, forenzičke računovođe mogu da pružaju podršku u sudskim sporovima tako što pomažu svim stranama u sudskom sporu da istraže da li je došlo do prevare i pomažu u domenu procenjivanja vrednosti imovine. Forenzičke računovođe mogu da igraju ulogu sudskog veštaka u krivičnim procesima protiv zaposlenih i kompanija ako je došlo do prevara koje izvršavaju kupci, dobavljači ili ako su podmetnuti neki požari, ako je došlo do berzanske malverzacije i slično.

Forenzički računovođa igra ulogu i stručnog svedoka. Kada tužilaštvo pozove računovođe i revizore, oni uglavnom svedoče o nalazima do kojih su došli tokom istrage, a kada ih pozove odbrana, ono iznose činjence o kvalitetu nalaza ili mišljenja koje je izneo računovodstveni veštak tužilaštvu, kako bi članovi porote ispitali kredibilitet i težinu svedočenja stručnjaka tužilaštva. Računovođe i revizoraju moraju imati kredibilitet, moraju biti edukovani u svojim oblastima, moraju imati dovoljno znanja i veština, moraju biti priznati članovi svoje profesije ili biti specijalizovani za određeni aspekt prakse koji je značajan za dati predmet. Imajući ove informacije u vidu, postoji nekoliko širokih područja u kojima se od svedoka veštaka očekuje da poseduje obrazovanje i kvalifikacije koje ih razlikuju od običnih laika, i to uključuje *(Mikerović, et al., 2013, 313):*

- Profesionalnu licencu, sertifikat i članstvo kod priznatog profesionalnog tela,
- Osnovni, diplomski i postdiplomski stepen za određenu oblast ekspertize,
- Specijalističku obuku i kontinuiranu profesionalnu edukaciju koja prevazilazi okvire akademskih titula,
- Relevantne nastave, predavanja i konstalting koji ukazuje na visok nivo profesionalnosti u datoj oblasti,
- Članstvo u profesionalnim udruženjima,

- Direktno, relevantno, prethodno iskustvo koje je stečeno kroz prethodna angažovanja, u svojstvu tehničkog savetnika ili stručnog svedoka u datoj oblasti, i
- Pristup informacijama koje su karakteristične za dati slučaj, što pojedinca klasifikuje kao stručnjaka.

Smernice za stručnog svedoka koje treba da se upamte i kod pripreme i kod davanja dokaza na sudu se odnose na to da svedoci pripreme celokupni materijal, da detaljno prouče taj materijal, unapred isplaniraju svoje svedočenje, pažljivo slušaju i budu na oprezu, pažljivo razmotre svaki odgovor i naprave pauzu pre nego što daju odgovore, budu iskreni i nepristrasni, koriste jednostavne reči i očuvaju profesionalno držanje i integritet. Kada se revizor nađe na klupi za svedoke, protokol u vezi sa uspešnim svedočenjem prevazilazi samo govorenje istine ili posedovanje dobrih forenzičkih dokaza. Revizori moraju da ubede sudiju ili porotnike i da pri tome ostave dobar utisak *(Mikerović, et al., 2013, 313-314).*

2 Pritisak, mogućnosti i sklonost prevarama – istraživanje

Druga tema rada se odnosi na pritiske, mogućnosti i sklonost prevarama uopšteno. Ova tema rada će koristiti metod studije slučaja za analizu koliko su studenti Univerziteta Singidunum upoznati sa temom prevara, koji su to, prema njima, glavni indikatori prevara, zbog čega su menadžeri skloni prevarama, i tako dalje. Da bi se izvršilo istraživanje prvo je potrebno definisati tri vrste rizika koji utiču na to da se prevare dešavaju, a to su motivi, mogućnosti i sklonosti prevarama. Nakon toga će se objaviti rezultati istraživanja koji su sprovedeni u junu 2016. godine u formi ankete. Anketa je rađena putem Google aplikacije i obuhvatila je 60 ispitanika, odnosno studenata master studija Univerziteta Singidunum.

2.1 Zašto dolazi do kriminalnih radnji?

Grupa autora opisuje trogao kriminalne radnje koji govori zašto dolazi do kriminalnih radnji. Postoje tri zajednička faktora koja odlikuju kriminalnu radnju, odnosno tri vrste rizika, i to *(Alvin, et al., 2012, 337):*

- *Pritisak*. Menadžment ili drugi zaposleni su pod pritiskom da izvrše prevaru.
- *Mogućnost*. Okolnosti dovode do mogućnosti da menadžment ili zaposleni izvrši prevaru.
- *Stav/ Racionalizacija*. Stav, karakter i set etičkih vrednosti postoji i dozvoljava menadžmentu ili zaposlenom da počini neiskreni čin, ili su oni u okruženju koje im nameće pritisak da razmišljaju o tome da počine prevaru.

Kada se odgovori zašto se dolazi do kriminalnih radnji potrebno je identifikovati faktore koji povećavaju rizik od prevara, a faktori rizika su povezani sa prethodna tri zajednička faktora koja odlikuju kriminalnu radnju.

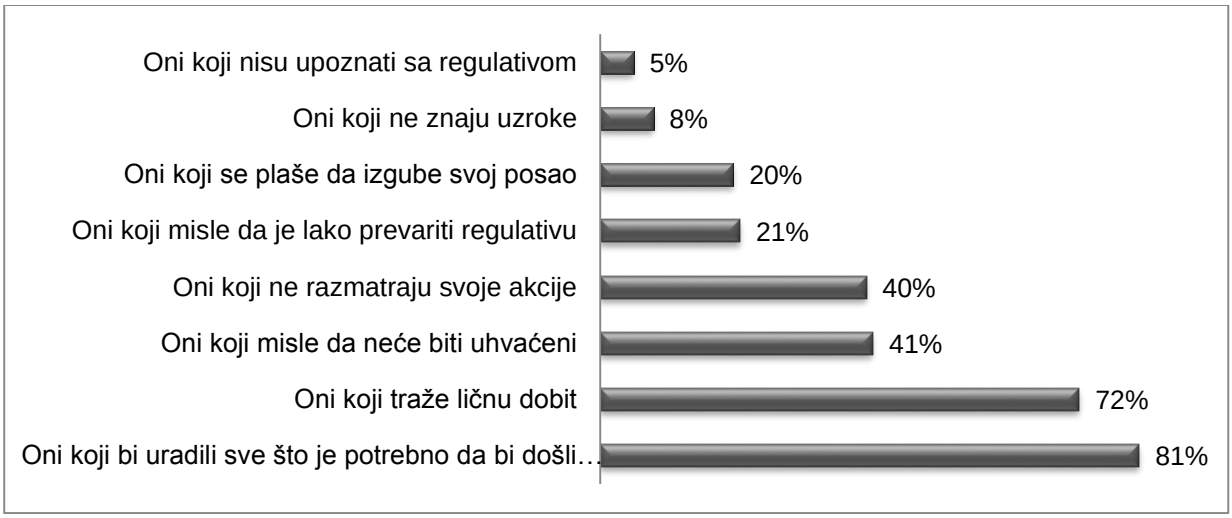
Podsticaji ili pritisci da se izvede prevara ili kriminalna radnja mogu biti unutrašnji i spoljašnji. Rizični faktori prevare uključuju pritisak da se ostvari profitabilnost ili izbegne gubitak ili nastojanje da se prikažu što bolji rezultati poslovanja kako bi se menadžeri nagradili, kako bi banka odobravala kredite, kako bi se privukli dobavljači i investitori, kao i kako bi se povećala cena akcija na berzi i tako dalje. Rizični faktori takođe uključuju i pritisak da se prihod i dobit izjednači po godinama.

Široke **mogućnosti** za prevaru povećavaju rizik prevare. Gledano sa strane forenzičara *(Belak, 2011, 180-181):*

- Ako nema mogućnosti nema ni prevare;
- Ako postoje široke mogućnosti, sumnja se povećava, a mogućnosti za prevaru rastu;
- Ako organizacija nema efikasne interne kontrole i internu reviziju;
- Ako organizacija koristi proizvode i usluge koji su pogodni za krađu;
- Ako dokumentacija nije uredna;
- Ako su računovodstveni i poreski propisi u delatnosti nejasni;
- Ako je postupak evidentiranja poslovnih transakcija kompleksan i zamršen do te mere da je teško shvatiti događaje, i tako dalje.

Neki pojedinci pa čak i čitave organizacije su sklone prevari od drugih. To je psihološka osobina utkana u prirodu nekih ljudi. Ima pojedinaca koji su rođeni sa sklonostima prevara. Neki su pojedinci labilni i pristupaju prevari kada se ukaže prilika. Jedna od najstrašnijih prevara širokih razmera je stavljanje melamina u mleko i mlečne proizvode u Kini od čega su poumirala mnoga deca. Ta prevara pripada u područje poslovne forenzike *(Belak, 2011, 181).* Naredni grafikoni predstavljaju **razloge za ovakve vrste aktivnosti** i **predstavljaju faktore koji dovode da organizacija počini prevaru**.

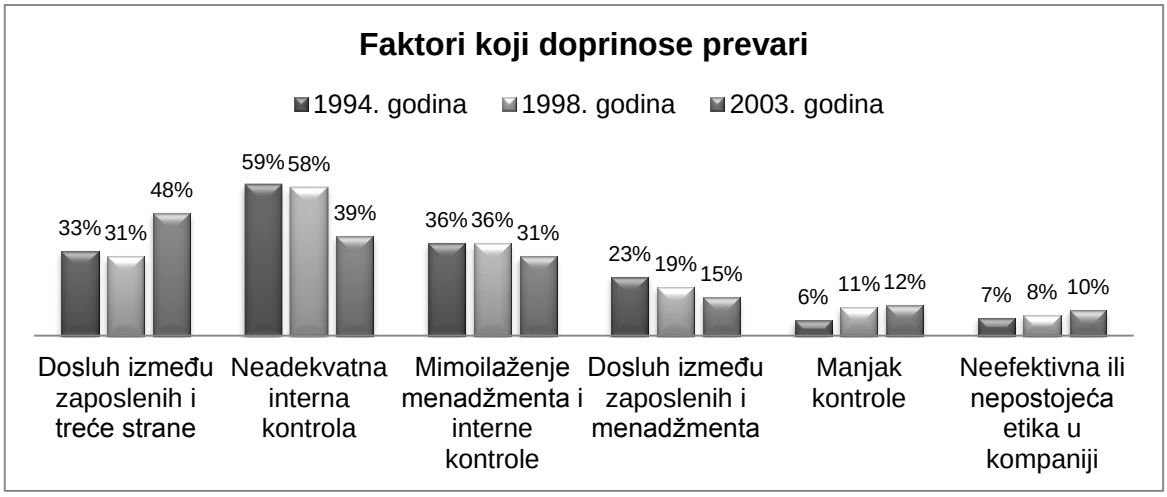
Grafik 1 – **Razlozi za prevaru**

Izvor: *Alvin A., et al., Auditing and Assurance Services An Integrated Approach, 14 edition, ACL, 2012., str. 339.*

Ono što se može videti na grafikonu jeste to da bi najveći procenat osoba pribeglo kriminalnim radnjama i to one koje bi uradile sve što je potrebno da bi došli do svog cilja i oni koji traže ličnu dobit .

Grafik 2 – **Faktori u kompanija koji dovede do rizika od prevare od 1994. do 2003. godine**

Izvor: *Alvin A., et al., Auditing and Assurance Services An Integrated Approach, 14 edition, ACL, 2012., str. 348.*

2.2 Stavovi studenata o kriminalnim radnjama i prevarama

Metodom studije slučaja i ankete došlo se do toga da se odradi istraživanje vezano za to koliko studenti Univerziteta Singidunum znaju o prevarama, koliko su upoznati koji su razlozi za počinjenje ovakvih aktivnosti, zašto su menadžeri skloni prevarama, koji su glavni indikatori prevara i tako dalje. U mesecu junu 2016. godine, izabranim studentima Univerziteta Singidunum poslata je anketa, izrađena putem Google aplikacije, da odgovore na 10 pitanja. Ispitano je 60 studenata master studija od kojih su 35 žene, a 25 muškarci. Rezultati i zaključci istraživanja biće prikazani u nastavku rada. Anketa se nalazi u prilogu na kraju rada.

2.2.1 Rezultati istraživanja vezano za temu master rada

Pitanje br. 1: Pol: muški/ženski

Rezultati odgovora na pitanje br 1.: 25 muškaraca, 35 žena.

Pitanje br. 2: Da li ste upoznati sa terminom prevara i kriminalnih radnji: Da/Ne

Rezultati odgovora na pitanje br. 2: 60 ispitanika odgovorilo sa Da

Pitanje br. 3: Navedite razloge zbog kojih je opravdano da organizacija ili pojedinac izvršiti kriminalnu radnju ili prevaru?

Rezultati odgovora na pitanje br. 3:

- Ukoliko postoji pritisak treće strane od koje zavisi organizacija da se učini usluga od treće strane koje ima korist 30%
- Spas organizacije u vreme krize 25%
- Želja da se nađe posao u siromašnim zemljama 20%
- Kada organizacija želi da privuče investitore i akcionare i kako bi banke odobrile kredite 10%
- Želja za unapređenjem 10%

Pitanje br. 4: Navedite razloge zbog kojih zaposleni vrše prevaru u našoj zemlji?

Rezultati odgovora na pitanje br. 4:

- Želja za bogatstvom 30%
- Neadekvatna plata ili kašnjenje plate 25%
- Neplaćenje zaposlenima 25%
- Gubitak lične imovine 15%
- Mobing nad zaposlenima 5%

Pitanje br. 5: Koje od navedenih razloga smatrate da se najviše koriste kao podsticaj da se desi prevara: Neefektivna interna kontrola; Dogovor između zaposlenih koji podležu nedovoljnoj kontroli; ili Postojanje likvidnih sredstava, kao što je gotovina, hartije od vrednosti na donosioca ili lako utrživa roba?

Rezultati odgovora na pitanje br. 5:

- Neadekvatna interna kontrola 56%
- Dogovor između zaposlenih koji podležu nedovoljnoj kontroli 39%
- Postojanje likvidnih sredstava 5%

Pitanje br. 6: Navedite načine na koji se organizacija može zaštiti od prevara zaposlenih?

Rezultati odgovora na pitanje br. 6:

- Internom revizijom i internim kontrolama 32%
- Proveravanje dokumentacije, naročito finansijskih izveštaja 25%
- Etički kodeks 18%
- Korišćenje alata, metoda i tehnika za metoda i tehnika za otkrivanje prevara (15%)
- Kontrola ponašanja zaposlenih (10%).

Pitanje br. 7: Navedite vrste kriminalnih radnji koje znate da se dešavaju u Republici Srbiji?

Rezultati odgovora na pitanje br. 7:

- Pranje novca 75%
- Krijumčarenje 10%
- Prouzrokovanje stečaja 8%
- Utaja poreza 5%
- Nedozvoljena trgovina 2%

Pitanje br. 8: Da li smatrate da postoji jaka regulativa da se naša zemlja zaštiti od prevara? Da/Ne

Rezultati odgovora na pitanje br. 8: Svih 60 ispitanika odgovorilo Ne

Pitanje br. 9: Da li smatrate da je forenzičko računovodstvo razvijeno u Republici Srbiji?Da/Ne

Rezultati odgovora na pitanje br. 9: Svih 60 ispitanika odgovorilo Ne

Pitanje br. 10: Navedite razloge zašto ste dali odgovor Da/Ne?

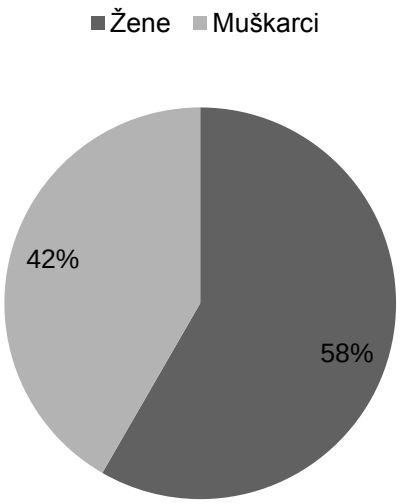
Rezultati odgovara na pitanje br. 10:

- Nedovoljna razvijenost interne i eksterne revizije 38%
- Slabe interne kontrole i upravljanje rizicima u organizaciji 22%
- Nedovoljna edukacija i nezainteresovanost za forenzičko računovodstvo 15%
- Nepostojanje jake zakonske regulative 10%

2.2.2 Grafički i šematski prikaz rezultata

Studentima Univerziteta Singidunum sa master studija je postavljeno 10 pitanja. Prvo pitanje se odnosi na pol: ispitano je 35 žena (58%) i 25 muškaraca (42%), što se vidi na grafikonu.

Grafik 3 – **Pol ispitanika**

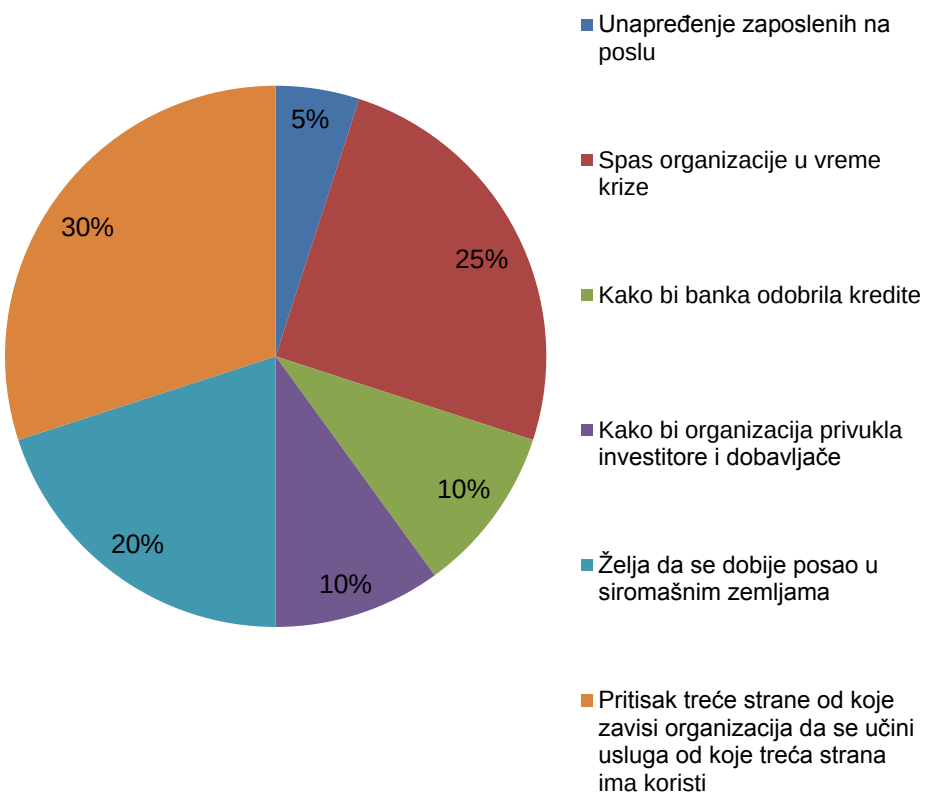

Izvor: *Izrada autora*

Sledeće pitanje na koje su ispitanici morali da odgovore: Da li ste upoznati sa terminom prevara i kriminalnih radnji? Ovde je trebalo da ispitanici odgovore sa da ili ne. Na ovo pitanje su svih 60 ispitanika odgovorili sa da. S obzirom da na Univerzitetu postoje predmeti vezano za otkrivanje prevara i kriminalnih radnji na master studijama, pretpostavljalo se da će ispitanici odgovoriti ovo pitanje potvrdno.

Nakon toga ispitanicima je dato da odgovore na pitanje da odaberu ponuđene razloge zbog kojih je opravdano da organizacija ili pojedinac izvršiti kriminalnu radnju ili prevaru. Pitanje je bilo formulisano na sledeći način: Navedite razloge zbog kojih je opravdano da organizacija ili pojedinac izvršiti kriminalnu radnju ili prevaru? Odgovori ispitanika su prikazani na sledećem grafikonu.

Grafik 4 – **Razlozi zbog kojih je opravdano da organizacija ili pojedinac izvršiti kriminalnu radnju ili prevaru**

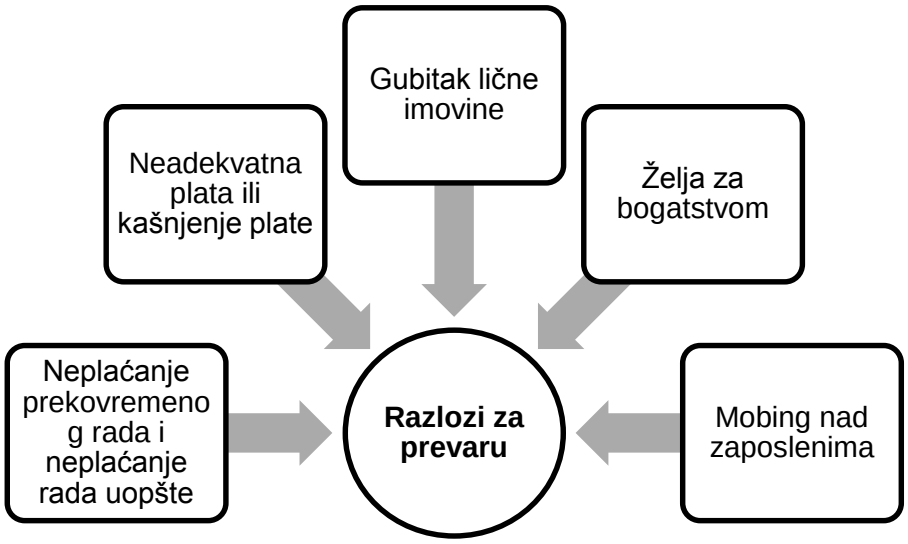

Izvor: *Izrada autora*

Veliki broj ispitanika (30%) smatra da je opravdano da se prevara izvrši ukoliko postoji pritisak treće strane od koje zavisi organizacija da se učini usluga od koje treća strana ima korist, a najmanji procenat ispitanika (5%) smatra da je opravdano da se izvrši prevara ukoliko zaposleni želi da napreduje na poslu. Deset posto ispitanika smatra da je opravdano da se prevara izvrši u slučaju kada organizacija želi da privuče investitore i akcionare i kako bi banka odobrila kredite organizaciji. Spas organizacije u vreme krize je navelo 25% ispitanika, a 20% njih je navelo želju da se nađe posao u siromašnim zemljama kao opravdani razlog da se prevara izvrši.

Naredno pitanje se odnosi na to da ispitanici sami navedu koji su to razlozi da se izvrši prevara zaposlenih u Republici Srbiji. Pitanje je postavljeno na sledeći način: Navedite razloge zbog kojih zaposleni vrše prevaru u našoj zemlji? Ispitanici su navodili jedan ili dva razloga zbog čega misle da zaposleni u našoj zemlji vrše prevare, a naredna šema prikazuje 5 glavnih razloga koji su ispitanici naveli u anketi.

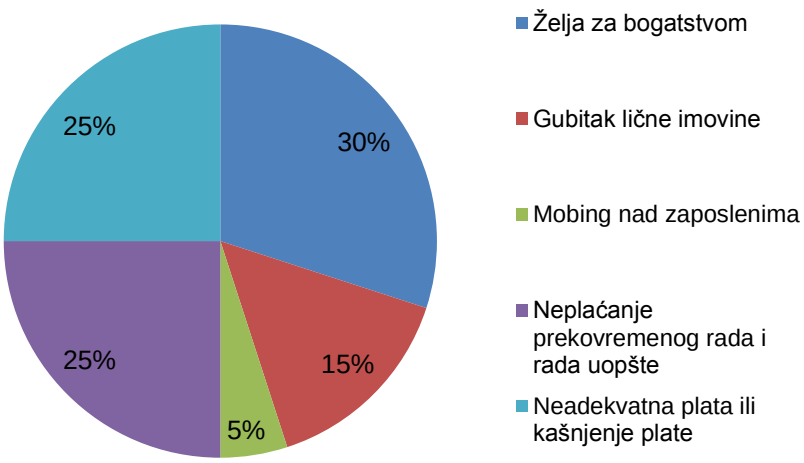
Šema 1 - **Razlozi zbog kojih zaposleni vrše prevaru u našoj zemlji**

Izvor: *Izrada autora*

Ispitanici su naveli 5 glavnih razloga zbog čega se u našoj zemlji pribegava prevarama, manipulacijama i kriminalnih radnjama u organizacijama, a to su: neplaćanje prekovremenog rada i neplaćanje rada uopšte, neadekvatna plata ili kašnjenje plate, gubitak lične imovine, želja za bogatstvom i mobing nad zaposlenima.

Grafik 5 – **Odgovori ispitanika u %**

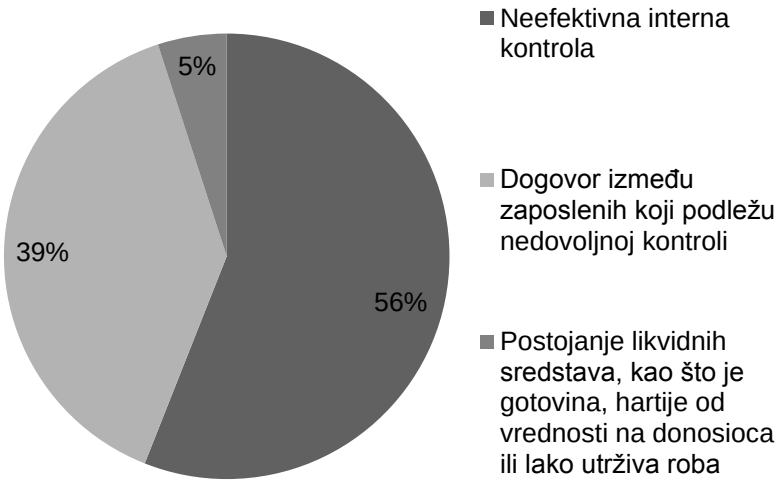
Izvor: *Izrada autora*

Na osnovu grafikona se može videti da se želja za bogatstvom pominjala najviše puta kao odgovor ispitanika (30%), nakon toga neadekvatna plata ili kašnjenje plate kao i neplaćenje zaposlenima (25%), zatim gubitak lične imovine (15%) i na kraju, razlog koji se najmanje pominjao (5%) je mobing nad zaposlenima.

Ispitanicima je postavljeno pitanje da od ponuđenih odgovora odaberu jedan zbog kojih oni smatraju šta se najviše koristi kao podsticaj da se desi prevara u organizaciji. Pitanje koje je postavljeno i ponuđeni odgovori: Koje od navedenih razloga smatrate da se najviše koriste kao podsticaj da se desi prevara:

a. Neefektivna interna kontrola
b. Dogovor između zaposlenih koji podležu nedovoljnoj kontroli
c. Postojanje likvidnih sredstava, kao što je gotovina, hartije od vrednosti na donosioca ili lako utrživa roba

Grafik 6 – **Razlozi zbog kojih ispitanici smatraju da se najviše koriste kao podsticaj da se desi prevara**

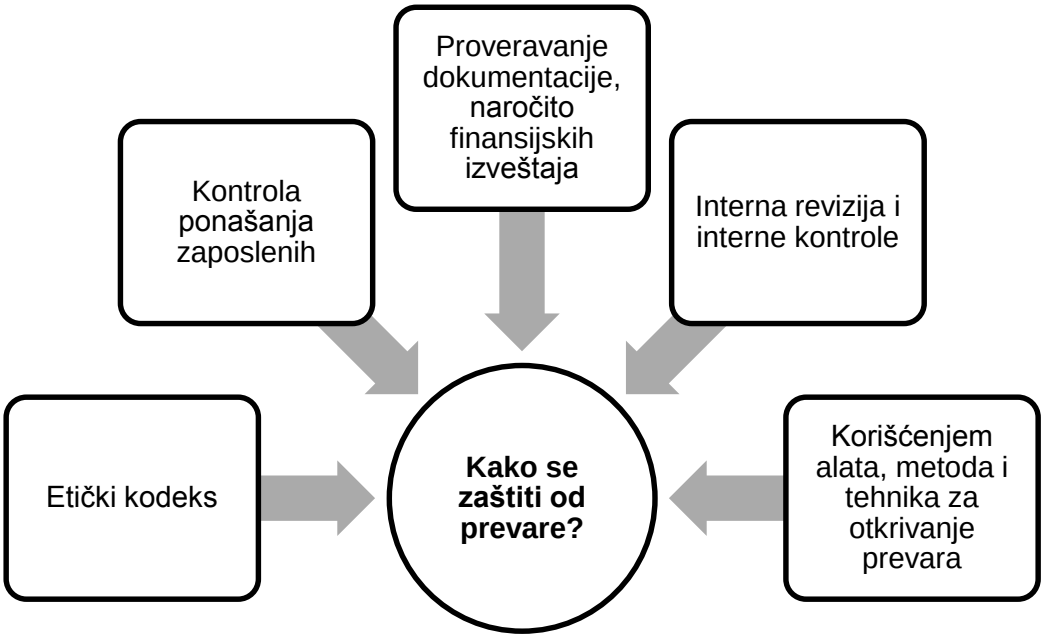

Izvor: *Izrada autora*

Najveći broj ispitanika je odgovorilo (56%) da je najčešći razlog zbog kojih ispitanici smatraju da se najviše koriste kao podsticaji da se desi prevara needektivna interna kontrola u organizacijama. Nakon toga 39% njih smatra da je jedan od podsticaja dogovor između zaposlenih, dok samo 5% njih smatra da je podsticaj za počinjenje prevare postojanje likvidnih sredstava, kao što je gotovina, hartije od vrednosti na donosioca ili lako utrživa roba.

Naredno pitanje koje je postavljeno ispitanicima jeste da navedu način na koji se organizacija može zaštititi od prevare. Pitanje je postavljano na sledeći način: Navedite načine na koji se organizacija može zaštiti od prevara zaposlenih? Ispitanici su uglavnom navodili po jedan način na koji organizacija može da se zaštiti od prevara zaposlenih, a na sledećoj šemi se nalazi 5 načina koji su ispitanici uglavnom navodili u anketi.

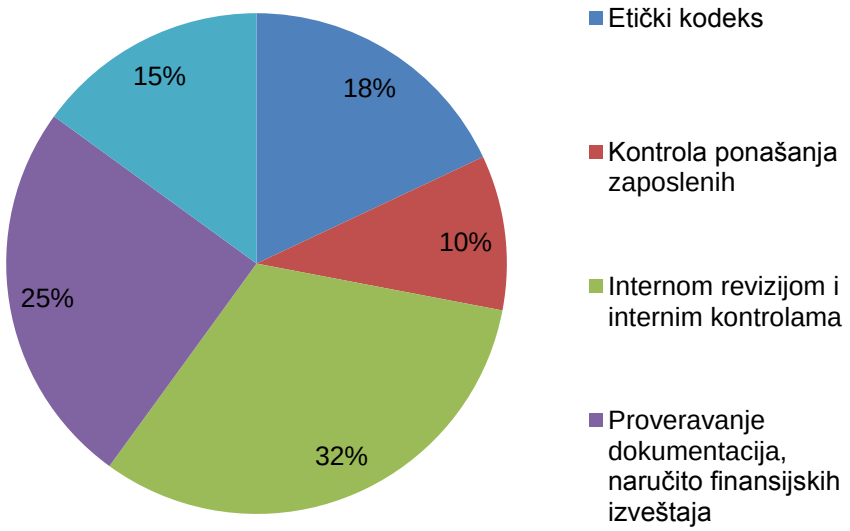
Šema 2 – **Načini na koji se organizacija može zaštititi od prevare**

Izvor: *Izrada autora*

Ispitanici su bili veoma kreativni u davanju odgovora na postavljeno pitanje. Naveli su tačne i jasne razloge, koje uglavnom i razni autori nude, koji govore o načinima kako da se organizacija zaštiti od prevare.

Grafik 7 – **Odgovori ispitanika u %**

Izvor: *Izrada autora*

Najčešći odgovor koji se ponavljao u anketi se odnosi na internu reviziju i interne kontrole (32%), nakon toga proveravanje dokumentacije, naročito finansijskih izveštaja (25%), nakon toga sledi Etički kodeks (18%), nakon toga korišćenje alata, metoda i tehnika za otkrivanje prevara (15%) i na kraju, odgovor koji se najmanje puta ponavljao je kontrola ponašanja zaposlenih (10%).

Prevencija protiv prevare od strane zaposlenih se odnosi na to da se postave jasna pravila ponašanja i definisanje korporativne etike, što može da se primeni kroz uspostavljanje Etičkog kodeksa u organizaciji. Nakon toga, ono što je jako bitno jeste da se kontroliše ponašanje zaposlenih i da se podstiče etičko ponašanje i suzbijanje konflikata. Proveravanjem dokumentacije i revizijom finansijskih izveštaja je moguće doći do prevencije prevera, kao i uvođenjem interne revizije i kontrole. Na kraju, ispitanici su naveli da organizacije trebaju koristiti alate, metode i tehnike za otkrivanje prevare. Svi načini koji su ispitanici naveli je potrebno kombinovati zajedno kako bi se organizacija borila protiv prevara, kriminalnih radnji i malverzacija.

Naredno pitanje je vezano za to da ispitanici navedu koje vrste kriminalnih radnji i dela poznaju u Republici Srbiji, tj. da navedu jednu kriminalnu radnju. Pitanje je postavljeno na sledeći način: Navedite vrste kriminalnih radnji koje znate da se dešavaju u Republici Srbiji? Ispitanici su navodili ugavnom po jedan primer, a najčešće pomenuto krivično delo je pranje novca. Naredna šema prikazuje 5 najčešće pomenitih kriminalnih radnji.

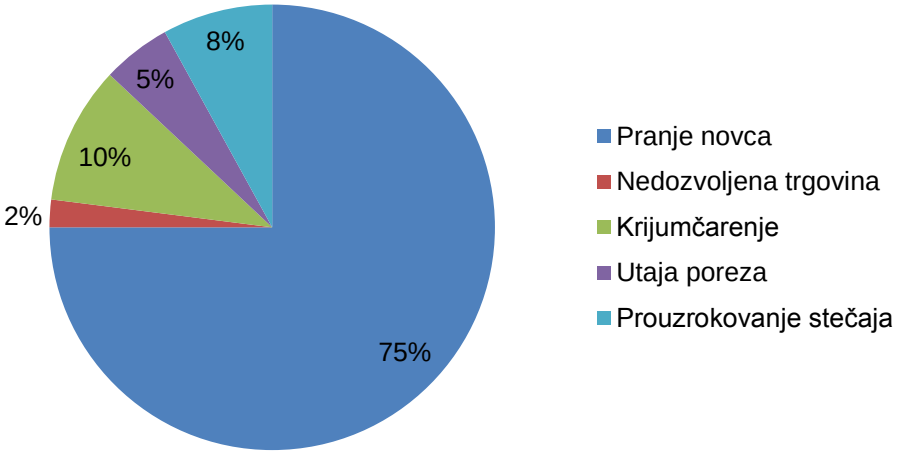
Šema 3 – **Kriminalne radnje i dela koje ispitanici poznaju u Republici Srbiji**

Izvor: *Izrada autora*

Osim pranja novca, koje su ispitanici najčešće navodili, tu su se našli i: utaja poreza, nedozvoljena trgovina, krijumčarenje i prouzrokovanje stečaja.

Grafik 8– **Odgovori ispitanika u %**

Izvor: *Izrada autora*

Najveći broj ispitanika je kao odgovor dao pranje novca (75%), nakon toga krijumčarenje (10%), nakon toga prouzrokovanje stečaja (8%), utaja poreza (5%), i na kraju, odgovor koji se najmanje puta ponovio (2%) je nedozvoljena trgovina. Sva pomenuta kriminalna dela su regulisana Krivičnim zakonikom Republike Srbije.

Naredno pitanje na koje su ispitanici morali da odgovore jeste da li smatraju da postoji jaka regulativa da se naša zemlja zaštiti od prevara. Pitanje je postavljeno na sledeći način: Da li smatrate da postoji jaka regulativa da se naša zemlja zaštiti od prevara? Da/Ne. Svi ispitanici su odgovorili negativno.

Naredno pitanje je postavljeno na sličan način: Da li smatrate da je forenzičko računovodstvo razvijeno u Republici Srbiji? Da/Ne. Na ovo pitanje svi ispitanici su odgovorili negativno.

Poslednje pitanje na koje su ispitanici trebali da odgovore se odnosi na to da navedu razloge zbog kojih su dali negativan ili pozitivan odgovor na pretposlednje pitanje. Pitanje je postavljeno na sledeći način: Navedite razloge zašto ste dali odgovor Da/Ne? Naredna šema prikazuje odgovore ispitanika.

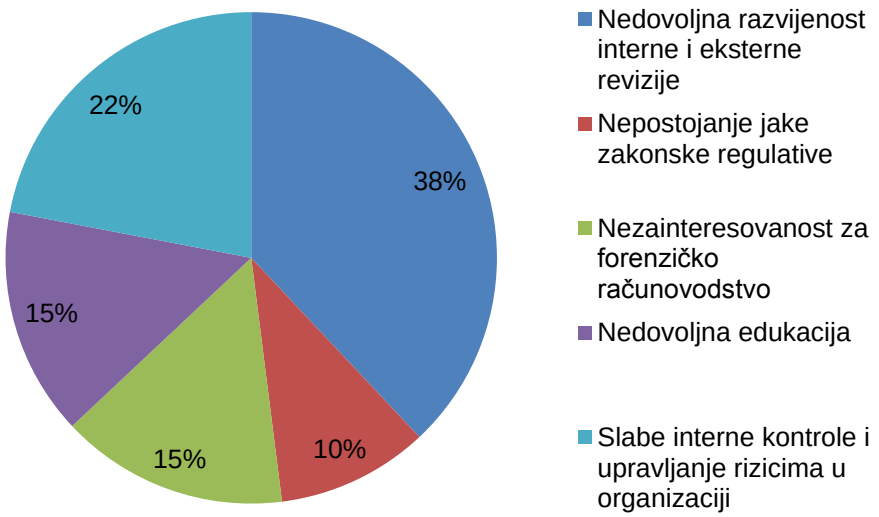
Šema 4 – **Razlozi zbog kojih ispitanici smatraju da forenzičko računovodstvo nije razvijeno u našoj zemlji**

Izvor: *Izrada autora*

Ispitanici su dali svoje razloge zbog čega smatraju da forenzičko računovodstvo nije dovoljno razvijeno u našoj zemlji, a ti razlozi su: nedovoljna razvijenost interne i eksterne revizije, slabe interne kontrole i upravljanje rizicima u organizaciji, nepostojanje jake zakonske regulative, nezainteresovanost i nedovoljna edukacija.

Grafik 9 – **Odgovori ispitanika u %**

Izvor: *Izrada autora*

Ispitanici su najviše dali odgovor koji se odnosi na nedovoljnu razvijenost interne i eksterne revizije (38%), nakon toga slede slabe interne kontrole i upravljanje rizicima u organizaciji (22%), nakon toga nedovoljna edukacija i nezainteresovanost za forenzičko računovodstvo (15%), i na kraju, najmanji broj odgovora je imalo nepostojanje jake zakonske regulative (10%).

2.2.3 Zaključak istraživanja

Studenti master studija Univerziteta Singidunum su odgovorili na 10 pitanja vezano za kriminalne radnje, prevare, kriminalna dela i forenzičko računovodstvo. Ono što se može zaključiti iz njihovih odgovora jeste da su svi dobro upoznati sa ovim pojmom. Ispitanici smatraju da postoje određeni razlozi zbog kojih je opravdano da se izvrši prevara, a jedan od najčešćih odgovora je taj da se prevara izvrši ukoliko postoji pritisak treće strane od koje zavisi organizacija da se učini usluga od koje treća strana ima korist.

Ispitanici smatraju da se u našoj zemlji pribegava prevarama, manipulacijama i kriminalnih radnjama u organizacijama zbog neplaćanja prekovremenog rada i neplaćanja rada uopšte, neadekvatne plate ili kašnjenje plate, gubitak lične imovine, željom za bogatstvom i mobingom nad zaposlenima. Oni takođe smatraju da je neadekvatna kontrola jedan od najvećih podsticaja da se prevara desi u organizacijama.

Organizacija ima mogućnost da se zaštiti od prevara ukoliko postavi jasna pravila ponašanja uspostavljanjem Etičkog kodeksa, ukoliko kontroliše ponašanje zaposlenih, ukoliko proverava dokumentaciju i vrši reviziju finansijskih izveštaja, ukoliko uvede sistem interne revizije i kontrole. Na kraju, ispitanici su naveli da organizacije trebaju koristiti alate, metode i tehnike za otkrivanje prevare. Svi načini koji su ispitanici naveli je potrebno kombinovati zajedno kako bi se organizacija borila protiv prevara, kriminalnih radnji i malverzacija.

Od kriminalnih radnji u Republici Srbiji, ispitanici su naveli da je pranje novca jedan od najčešćih radnji i smatraju da u našoj zemlji ne postoji jaka regulativa i da forenzičko računovodstvo nije razvijeno iz razloga što postoji nedovoljna razvijenost interne i eksterne revizije, slabe interne kontrole i upravljanje rizicima u organizaciji, nepostojanje jake zakonske regulative, nezainteresovanost i nedovoljna edukacija zaposlenih.

Ovaj deo rada je dokazao sledeće sporedne hipoteze koje su postavljene u uvodu rada:

1. Neplaćanje prekovremenog rada i neplaćanja rada uopšte, neadekvatne plate ili kašnjenje plate, gubitak lične imovine, želja za bogatstvom i mobing nad zaposlenima predstavljaju razloge zbog kojih zaposleni čine prevaru i kriminalne radnje.
2. Neadekvatna kontrola je jedan od najvećih podsticaja da se prevara desi u organizacijama.
3. Organizacija ima mogućnost da se zaštiti od prevara ukoliko postavi dobru strategiju, interne kontrole, kodeks ponašanja zaposlenih i ukoliko koristi alate za prevenciju pomenutih aktivnosti.
4. Nedovoljna razvijenost interne i eksterne revizije, slabe interne kontrole i upravljanje rizicima u organizaciji, nepostojanje jake zakonske regulative, nezainteresovanost i nedovoljna edukacija zaposlenih predstavljaju razloge zbog kojih forenzičko računovodstvo nije razvijeno u Republici Srbiji.

3 Pranje novca

Privredni kriminal u Republici Srbiji je danas jako izražen i samim tim govore činjenice da svakog dana u medijima građani slušaju da su se desile nove prevare; korupcija vlada u našoj zemlji, a jedan od oblika privrednog kriminala, koji se nalazi u Krivičnom zakoniku Republike Srbije, jeste pranje novca. Pranje novca je itekako povezano sa forenzičkim računovodstvom, jer spada u prevare i malverzacije društva, tj. ekonomije jedne zemlje.

Treći deo rada će govoriti o krivičnom delu koju su ispitanici u istraživanju u prethodnom delu rada spomenuli kao radnju koja se najčešće dešava u našoj zemlji. Ovaj deo rada analiziraće pojam pranja novca, faze i metode pranja novca, kao i kako se naša država bori protiv pranja novca.

Kao jedan od najčešćih uzroka korupcije u našoj zemlji jeste pre svega opšte siromaštvo. Veliki problem u našoj zemlji jeste taj da se ljudi koji se bave pranjem novca i kriminalnim radnjama predstavljaju u medijima i reklamiraju se kao ljudi sa poželjnim modelima ponašanja, a najefikasniji model za pranje novca predstavljaju fantomske firme.

Posledice pranja novca su: podrivanje stabilnosti, transparentnosti i efikasnosti finansijskog sistema zemlje, ekonomski poremećaji i nestabilnost, ugrožavanje programa reformi, smanjenje investicija, gubljenje ugleda države i ugrožavanje nacionalne bezbednosti. Pranje novca je globalan fenomen, pa vrlo često pranje novca prelazi granice jedne države. Pranje novca je postalo i svetski problem. Naime, postoje podaci koji ukazuju na to da se godišnje opere oko 1000 milijardi dolara, a zapleni se svega 1% od ukupne vrednosti opranog novca. Proces privatizacije u Srbiji privodi se kraju. To je i razlog zbog koga privatizacija u budućnosti neće biti primarni kanal za „prljav“ novac. Ipak, ne treba zaboraviti činjenicu da se radi o enormnim količinama novca neproverenog porekla *(dostupno na: www.apml.gov.rs, preuzeto dana 20.04.2016.).*

3.1 Pojam pranja novca

Izraz pranje novca je poznat po tome što je prvi put upotrebljen 20-tih godina prošlog veka, kada su *Al Capone* i *Bugsy Moran* sasvim bukvalno pootvarali radnje za pranje veša u Čikagu da bi očistili svoj ,,prljav novac“. U današnje vreme, delatnosti kao što su kafići sa brzom hranom, kazina i druge firme koje rade sa gotovim novcem, služe toj istoj svrsi *(Classens, 2006, 25).*

Pranje novca je stari kriminalni akt sa kojim se države jako dugo bore sa manje ili više uspeha. U današnje vreme pranje novca je dobilo velike razmere. Nije poznato koliko se stvarno novca opere tokom jedne godine, ali se smatra da u aktivnostima pranja novca učestvuju specijalizovani državni forenzičari, ali ni komercijalni forenzičari nisu isključeni jer su i oni dužni da prijave ove aktivnosti ako u svojim istraživanjima naiđu na ovakve slučajeve.

Pojam *pranja novca* (eng. *money laundering*) podrazumeva preduzimanje svih radnji koje za cilj imaju prenošenje novca koji je stečen nelegalnim radnjama u legalne tokove. Ono o čemu se ovde zapravo radi jeste obavljanje kriminalnih aktivnosti, a glavni cilj jeste da se oprani novac koristi normalno za razne namene. Da bi se došlo do samog pranja novca, neophodno je obavljati kriminalne delatnosti čiji je rezultata ogromna zarada, a sam naziv ,,prljav“ novac je nastao zbog toga što je to rezultat nelegalnih radnji.

Zarađeni ,,prljavi“ novac treba da se prikrije tako što će se ubaciti u zakonski dopuštene delatnosti. Najznačajnija kriminalna delatnost kojom se ostvaruju prihodi jeste proizvodnja i trgovina narkoticima. Najčešći oblici kriminalnih aktivnosti koji donose ,,prljav“ novac su trgovina drogom, oružjem, ljudima, preprodajom kradene robe, prostitucijom, poreskom utajom *(Mrvić, 2010, 229)*.

Prema Zakonu o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma pojam pranja novca se definiše kao *(Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, („Službeni glasnik RS", br. 20/09, 72/09, 91/10 i 139/2014)):*

- konverzija ili prenos imovine stečene izvršenjem krivičnog dela;
- prikrivanje ili netačno prikazivanje prave prirode, porekla, mesta nalaženja, kretanja, raspolaganja, vlasništva ili prava u vezi sa imovinom koja je stečena izvršenjem krivičnog dela;
- sticanje, držanje ili korišćenje imovine stečene izvršenjem krivičnog dela.

Pranje novca je definisano i Krivičnim zakonikom Republike Srbije kao jedan od dela privrednog kriminala u Republici Srbiji. Oblici kriminaliteta protiv privrede i ekonomskog sistema obuhvataju krivična dela koja su usmerena protiv privredne delatnosti i ekonomskog sistema. Oblici kriminaliteta u ovoj oblasti poznati su po sposobnosti da se mogu prilagođavati konkretnim društveno-ekonomskim i političkim uslovima, tako da oni doživljavaju izvesne transformacije, a javljaju se i novi oblici kriminaliteta *(Šikman, Domuzan, 2013, 6-7).*

Obuhvataju ona dela koja se javljaju u oblasti industije i proizvodnje, građevinarstva i urbanizma, trgovine (kupovina i prodaja), spoljnotrgovinskog prometa (uvoz i izvoz), kao i krivična dela koja su vezana za proces svojinske transformacije. Dakle, ova krivična dela ispoljavaju se u različitim privrednim granama, u zavisnosti od stepena dominantnosti i razvijenosti date privredne grane. Tako se krivična dela mogu javiti u oblasti drvne industrije, građevinske industrije, energetike, rudarstva, poljoprivrede, saobraćaja, urbanizma, trgovine, turizma i drugih grana privrede *(Šikman, Domuzan, 2013, 6-7).*

Oblast industrije i proizvodnje je bila, ostala i biće objekt raznovrsnih kriminalnih napada putem vršenja konkretnih krivičnih dela iz domena privrednog kriminaliteta. To su najčešće krivična dela zloupotrebe službenog položaja, pronevere, nesavesnog rada u privrednom poslovanju i nedozvoljene proizvodnje. Oblici kriminaliteta u industriji i proizvodnji vezani su za osnovne delatnosti i procese proizvodnje, te se manifestuju u zavisnosti od toga. U tom smislu moguće su manipulacije sa nabavkom sredstava i materijala za proizvodnju, ali i sa gotovim proizvodima. U oblasti proizvodnje često se ispoljavaju krivična dela koja su vezana

za zloupotrebe osnovne dokumentacije i evidencija koje prate proizvodne procese *(Bošković, 2005, 301).*

Pored navedenog, u samom procesu proizvodnje postoje slučajevi nemarnog i nesavesnog ponašanja, usled kojih dolazi i do nastupanja štete u odgovarajućem obimu, bilo nad sredstvima za proizvodnju, repromaterijalu i drugim sirovinama, bilo nad gotovim proizvodima. Isto tako, postoje i neki karakteristični oblici kriminaliteta koji su uglavnom posledica delovanja „sive ekonomije“. Krivična dela iz oblasti građevinske i urbanističke delatnosti spadaju u grupu krivičnih dela privrede i ekonomskog sistema zemlje, protiv imovine, protiv životne sredine i protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine. Građevinarstvo je danas veoma aktuelna delatnost i delatnost primamljiva za razne oblike kriminaliteta, a posebno za legalizaciju nelegalno stečenog novca, odnosno za pranje novca *(Šikman, Domuzan, 2013, 7-8).*

Pranje novca predstavlja pojavu koja ima negativne efekte na ekonomski, finansijski, pravni i socijalni sistem jedne zemlje. Naročito negativane efekte, ovo krivično delo ima na društvo, budući da predstavlja rezultat obavljanja kriminalnih aktivnosti, kojima se stiče imovinska korist koja na kraju biva takoreći legalizovana. Fenomen pranja novca prisutan je u svim zemljama širom sveta. Koliko će neka zemlja biti privlačna peračima novca zavisi od ekonomskog razvoja te zemlje, od razvoja pojedinih grana industrije, od jačine zakonske regulative koja se odnosi na mere za sprečavanje pranja novca, kao i od postojanja institucija i organizacija koja rade na uspostavljanju mera kojima bi se sprečilo pranje novca.

Pranje novca se vezuje za narkotike, a ono što je poznato jeste to da se sve vrste narkotika nalaze u ljudskoj upotrebi jako dugo, a narkotik, odnosno droga jeste supstanca koja modifikuje jednu ili više funkcija u ljudskom organizmu. Sama činjenica da je trgovina narkoticima problem jeste ta da trgovina ostvaruje promet od preko 75.000 EUR u minutu opranog narko-novca. Trgovina narkoticima stvara visoke profite i jako je dobro organizovana i samim tim se povezuje sa pojmom pranja novca.

Otkrivanje sumnjivih transakcija u vezi pranja novca nije jednostavno. Naime, teško je iz finansijskih izveštaja otkriti da neke transakcije nemaju svrhe. Zbog toga forenzičari kada postoji sumnja u pranje novca mogu koristiti tehnike digitalne analize pomoću kojih mogu otkriti neobične transakcija i neobične iznose koje onda detaljno proveravaju uvidom u dokumentaciju.

FATF je međudržavno telo koje ima za cilj da razvija i unapređuje mere i radnje za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma na nacionalnom i međunarodnom nivou. FATF je zapravo kreator politike, koji radi na stvaranju političke volje za reformu propisa i regulatornog okvira u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma na nacionalnom nivou. FATF prati napredak koji države članice postižu u implementaciji neophodnih mera, analizira tehnike pranja novca i finansiranja terorizma i njihove protivmere, i promoviše usvajanje i implementaciju odgovarajućih mera na globalnom nivou. U ovim poslovima FATF sarađuje sa ostalim međunarodnim telima za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma *(dostupno na: www.apml.gov.rs, 20.04.2016.).*

FATF nema čvrsto definisan statut niti je osnovan na neograničeni vremenski period. FATF na svakih pet godina analizira i preispituje razloge i ciljeve zbog kojih je osnovan. FATF postoji još od 1989. godine. 2004. godine ministri iz 35 država članica dogovorili su se da produže mandat FATF-a do 2012. godine. Ovaj mandat u trajanju od osam godina pokazuje to, da su države članice i dalje ujedinjene u svojoj rešenosti da se bore protiv terorizma i međunarodnog kriminala, a takođe je i znak njihovog poverenja u FATF kao važan instrument u toj borbi *(dostupno na: www.apml.gov.rs, 20.04.2016.).*

Uprava za sprečavanje pranja novca je organ uprave u sastavu Ministarstva finansija. Uprava je član Egmont grupe od 2003. godine. Na osnovu Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma Uprava obavlja finansijsko-informacione poslove: prikuplja, obrađuje i analizira informacije, podatke i dokumentaciju koju dobija od obveznika iz člana 4. Zakona, nadležnih državnih organa, kao i od organa nadležnih za sprečavanje pranja novca drugih država. U pogledu otkrivanja pranja novca i finansiranja terorizma, Uprava može da: traži podatke od obveznika i advokata kada proceni da postoji sumnja u postojanje krivičnog dela pranja novca i finansiranja terorizma; traži podatke od nadležnih

državnih organa u Republici Srbiji; izdaje pisane naloge obveznicima da privremeno obustave transakcije kada postoji sumnja u pranje novca ili finansiranje terorizma ili naloge za praćenje transakcija i poslovnih aktivnosti klijenta; prosleđuje podatke nadležnim državnim organima; daje odgovore obveznicima, advokatima i državnim organima; sarađuje sa stranim zemljama *(dostupno na: www.apml.gov.rs, preuzeto dana 20.04.2016.).*

Uloga Uprave u sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma (u daljem tekstu: PN/FT) obuhvata sledeće elemente: nadzor nad primenom odredaba Zakona i preduzimanje radnji i mera u sa ciljem otklanjanja uočenih nedostataka, podnošenje predloga ministru za izmene i dopune Zakona i ostalih podzakonskih akata koji regulišu sprečavanje i prepoznavanje PN/FT, učestvovanje u izradi liste indikatora za prepoznavanje transakcija koje navode na sumnju da se radi o PN/FT, izradu zakona i podzakonskih akata i davanje mišljenja o sprovođenju Zakona i odredaba usvojenih na osnovu Zakona, izrada i objavljivanje preporuka za jednoobraznu primenu odredaba Zakona u celom sistemu, pokretanje procedura za zaključivanje sporazuma o saradnji sa državnim organima, nadležnim organima stranih država i međunarodnim organizacijama, učešće u međunarodnoj saradnji u borbi protiv PN/FT, objavljivanje relevantnih statističkih podataka, informisanje javnosti o aspektima i problematici borbe protiv PN/FT *(dostupno na: www.apml.gov.rs, preuzeto dana 20.04.2016.).*

3.2 Faze i metode pranja novca

Cilj obavljanja kriminalnih delatnosti jeste ostvarivanje dobiti i na kraju, stvaranje mogućnosti slobodnog raspolaganja te dobiti. Da bi prljava dobit mogla slobodno da se koristi neophodno je da prođe kroz proces “pranja”. Sam proces pranja novca zahteva nekoliko faza. Proces pranja novca se odvija u **3 faze** *(Stakić, 2012, 134)*:

- Prva faza je faza polaganja,
- Druga faza je faza raslojavanja i
- Treća faza je faza integracije.

Faza polaganja – Novac, koji je nastao kao rezultat nelegalnih aktivnosti fizički se ubacuje u finansijske i nefinansijske tokove. U ovoj fazi dobitak koji je stečen se ulaže da bi izgledao kao novac koji je stečen legalnim aktivnostima i uglavnom se, nelegalno stečen novac meša sa legalno stečenim novcem.[1] Dobit stečena nezakonitim delatnostima se ulaže u finansijske i nefinansijske tokove tako da izgleda da je novac potekao od legalnih aktivnosti. Kao što smo već pomenuli, u našoj zemlji, najčešće se koriste fantom firme kao jedan od načina pranja novca, i one upravo spadaju u ovu fazu, u kojoj je cilj da se prljv novac ubaci u ekonomske tokove.

Faza raslojavanja – U ovoj fazi je bitno da se oprani novac prikrije tako što se uplaćuje na račune u bankama u *offshore* zemljama, tj. u *offshore* banke[2] zbog privilegija koju *offshore* banke daju, a najznačajnija je bankarska tajna. Poreklo prljavog novca se prikriva i ulaganjem u hartije od vrednosti i druge finansijske instrumente, ili kupovinom gotovim novcem raznih, najčešće, luksuznih proizvoda, menjanjem jedne valute za drugu i dr.

Faza integracije – Poslednja faza u procesu pranja novca u kojoj se nelegalni novac ubacuje u legalne ekonomske tokove i koristi se za finansiranje zakonitih aktivnosti nakon čega se smatra da novac zapravo potiče od legalnih aktivnosti, tako što se kupuju nekretnine koje se kasnije prodaju ili izdaju, od kojih je dobit potpuno legalnog porekla. Još jedan od oblika ulaganja u ovoj fazi jeste i taj da se nelegalni novac može upotrebiti kroz finansiranje u kompanije koje imaju finansijske teškoće, i onda one kasnije posluju sa prljavim novcem, pretvarajući ga u novac koji je stečen legalnom delatnošću kojom se firma inače bavi.

Što se tiče **metoda pranja novca** to uključuje dvofazni model, model četiri sektora, model kružnog pranja i teleološki model.“Dvofazni model” uključuje dve faze, gde se u prvoj fazi obavlja pranje novca koje je direktni rezultat nezakonite aktivnosti, a u drugoj fazi se sprovode radnje legalizacije novca i njegovo filtriranje u legalne finansijske tokove. Model “kružnog pranja” podrazumeva čak devet podfaza

[1] Ukoliko se nelegan i legalno stečen novac pomešaju time se smanjuje mogućnost otkrivanja prevare.
[2] Banka koja se ne nalazi u zemlji onoga koji koristi ovu banku, uglavnom u zemljama gde nema poreza ili su ti porezi minimalni.

pranja novca. Model “četiri sektora” podrazumeva da svaki sektor ima proces pranja, dok se “telološki model” zasniva na različitim ciljevima pranja novca.

Nove metode pranja novca, a naročito njegovog korišćenja za finansiranje terorizma, se daleko brže razvijaju, a njihovi stvaraoci stalno prilagođavaju svoje tehnike i procese kako bi izbegli detekciju. Krajnji cilj svakog „perača novca” je legalizacija kapitala stečenog nezakonitim putem, pretvarajući ilegalna sredstava u zakonsko sredstvo plaćanja bez sankcionisanja. Nesprovođenje efektivnih mera kontrola može dovesti do većih problema koji sa sobom donose finansijske štete i gubitke poslovnog ugleda što se može videti na slici 1 *(Đurđević, Ljutić, 2015, 3-4).*

Slika 1 – **Sankcionisane banke u periodu 2004–2014. godine za nezakonito poslovanje.**

Banka	Sumnjiva delatnost pranja novca	Sankcija
BNP Paribas	2005. - 2009. najmanje 2,663 telegrafskih transfera za klijente iz država pod sankcijama, u visini oko 8 milijardi USD	- 2014. poravnanje, oko 8,9 milijardi USD, da se izbegne krivični postupak
HSBC	2006. – 2009. iz filijala u Meksiku i Kolumbiji 15 milijardi USD gotovine bez kontrole porekla; 60 triliona USD godišnje telegrafskih transfera iz država pod sankcijama, bez nadzora... (US Senat 2012)	- 2012. 1,921 milijarda USD da se izbegne krivični postupak
Standard Chartered	2001. – 2008. prikrivanje i dvojno iskazivanje 60,000 transakcija prema Iranu, u visini od 250 milijardi USD.	- 2012. 677 miliona USD, dogovor sa tužilaštvom
ING	Od 1990-tih - 2007. falsifikovani izveštaji o 20.000 transakcija sa državama pod sankcijama u visini od najmanje 2 milijarde USD, Udeo u bankama iz kojih su vršeni transferi, školjke kompanije u Holandiji i ogranak u Belgiji za izbegavanjje kontrole transfera u USD.	- 2012. 619 milion USD, poravnanje sa regulatornim telima SAD
JP Morgan	2005. preko 1,700 telegrafskih transfera za lica prema kojima su zavedene sankcije, u visini od 178.5 miliona USD; 2009. garancije za akreditive. Nisu po nalogu OFAC dostavili dokumenta o transferima 2010-2011. za Kartum; 2008. upravljanje nenaplativim hipotekama	- 2011. 88.3 miliona USD, dogovor sa Departmanom Trezora - 2013. 13 milijardi USD poravnanja zbog upravljanja hipotekama
Barclays	Od 1990-tih – 2006. prebacili stotine miliona USD kroz finansijski sistem SAD za račun banaka iz Irana, Burme, Libije, Kube i Sudana	- 2010. 298 miliona USD, dogovor sa tužilaštvom
RBS (ABN AMRO)	2005. – 2007. falsifikovali isprave o transakcijama „stotina miliona“ USD	- 2010. 500 miliona USD, dogovor sa tužilaštvom
Credit Suisse	1996. – 2006. falsifikovali isprave radi sprovođenja transakcija iz Sudana, Burme, Kube i Liberije, i najmanje 4.775 transfera, od preko 480 miliona USD, za račun fizičkih i pravnih lica iz Irana.	- 2009. 538 miliona USD, dogovor sa tužilaštvom, kao deo nagodbe sa Departmanom pravde
Lloyds Banking	Skrivanje informacija o klijentima za vršenje transfera	- 2009. 350 miliona USD, sporazum sa tužiocima.

Izvor: *Đurđević D.Ž., Ljutić I.Ž., (2015), Korporativna odgovornost i prevencija pranja novca, Ekonomija: teorija i praksa, Vol. 8., Br. 4., str. 4.*

Organizacije su primorane da primene tehnike, alate i razne programe kako bi se borili protiv pranja novca. Oni se danas suočavaju sa raznim izazovima vezano za komuniciranje sa zaposlenima, primenjivanje najbolje prakse, i slično. Kako bi rešili pranje novca u organizacijama, oni moraju da vrše edukativne, organizacione i kadrovske pripreme. Sve kreće od toga da zaposleni poštuju Etički kodeks organizacije kako bi shvatili vrednosti i značaj zbog čega se primenjuju mere u sprečavanju pranja novca. Ukoliko zaposleni slede procedure i propise, ukoliko menadžment proverava evidentirane tranksacije, ukoliko postoje jake interne kontrole, i slično, tada dolazi do smanjenja rizika od pranja novca.

Informacione tehnologije i Internet, kao globalna svetska mreža, čine sastavni deo svakog segmenta života savremenog čoveka. Naravno, kako je Internet prisutan u svim porama društva zbog svakakvih mogućnosti koje pruža, tako je ova globalna mreža dobila na značaju i u procesu pranja novca. Naime, Internet je danas postao sredstvo koje, između ostalog, može da pruži mogućnost i peračima novca da pomoću njega legalizuju svoje prljave prihode.

Virtuelno pranje novca (*cyber – laundering)*, je jedan od savremenih trendova na polju pranja novca koji se pojavio kao posledica brzog razvoja informacionih tehnologija i tu je sve važnija uloga Interneta. Korišćenje Internet tehnologije u cilju pranja novca predstavlja virtuelno pranje novca. Internet je uslovio stvaranje digitalnog novca[3] koji je zapravo elektronski pandan za gotov novac. Digitalni novac jeste niz brojeva u elektronskom obliku koji se može koristi i razmenjivati putem mreže za proizvode i usluge *(Classens, 2006, 36).*

Internet ima neke prednosti koje pogoduju peračima novca. Jedna od tih prednosti je anonimnost. Naime, Internet omogućava peračima novca da ostanu anonimni na razne načine, upotrebom raznih servera. Još neke od prednosti koje omogućava globalna mreža su i brzo odvijanje transakcija, slobodno kretanje roba, usluga. Pranje novca elektronskim putem moguće je ostvariti pomoću: *Pre-paid* kartica, Internet kockanje (*online gambling*), ili *online* aukcija.

[3] Zove se još i elektronski novac.

3.3 Osnove Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma i Nacionalna strategija za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma od 2015. do 2019.

Ovim zakonom propisuju se radnje i mere koje se preduzimaju radi sprečavanja i otkrivanja pranja novca i finansiranja terorizma. Ovim zakonom uređuje se nadležnost Uprave za sprečavanje pranja novca (u daljem tekstu: Uprava) i nadležnost drugih organa za sprovođenje odredaba ovog zakona (Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, („Službeni glasnik RS", br. 20/09, 72/09, 91/10 i 139/2014)).

Pranjem novca, u smislu ovog zakona, smatra se: konverzija ili prenos imovine stečene izvršenjem krivičnog dela; prikrivanje ili netačno prikazivanje prave prirode, porekla, mesta nalaženja, kretanja, raspolaganja, vlasništva ili prava u vezi sa imovinom koja je stečena izvršenjem krivičnog dela; i sticanje, držanje ili korišćenje imovine stečene izvršenjem krivičnog dela (Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, („Službeni glasnik RS", br. 20/09, 72/09, 91/10 i 139/2014)).

Finansiranjem terorizma, u smislu ovog zakona, smatra se obezbeđivanje ili prikupljanje imovine ili pokušaj njenog obezbeđivanja ili prikupljanja, u nameri da se koristi ili sa znanjem da može biti korišćena, u celosti ili delimično: za izvršenje terorističkog akta; od strane terorista; od strane terorističkih organizacija. Pod finansiranjem terorizma smatra se i podstrekavanje i pomaganje u obezbeđivanju i prikupljanju imovine, bez obzira da li je teroristički akt izvršen i da li je imovina korišćena za izvršenje terorističkog akta (Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, („Službeni glasnik RS", br. 20/09, 72/09, 91/10 i 139/2014)).

Terorističkim aktom, u smislu ovog zakona, smatra se delo utvrđeno sporazumima navedenim u aneksu uz Međunarodnu konvenciju o suzbijanju finansiranja terorizma, kao ibilokoje drugo delo čiji je cilj da izazove smrt ili težu telesnu povredu civila ili bilo kog drugog lica koje ne učestvuje aktivno u neprijateljstvima u slučaju oružanog sukoba, kada je svrha takvog dela, po njegovoj prirodi ili spletu okolnosti povezanih sa tim delom, da zastraši stanovništvo, ili da

primora neku vladu ili neku međunarodnu organizaciju da učini ili da se uzdrži od činjenja nekog dela (Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, („Službeni glasnik RS", br. 20/09, 72/09, 91/10 i 139/2014)).

Teroristom, u smislu ovog zakona, smatra se lice koje samo ili sa drugim licima sa umišljajem: pokuša ili učini teroristički akt na bilo koji način, neposredno ili posredno; podstrekava i pomaže u izvršenju terorističkog akta; raspolaže saznanjem o nameri grupe terorista da izvrši teroristički akt, doprinese izvršenju ili pomogne grupi nastavljanje vršenja terorističkog akta sa zajedničkom svrhom. Terorističkom organizacijom, u smislu ovog zakona, smatra se grupa terorista koja: pokuša ili učini teroristički akt na bilo koji način, neposredno ili posredno; podstrekava i pomaže u izvršenju terorističkog akta; raspolaže saznanjem o nameri grupe terorista da izvrši teroristički akt, doprinese izvršenju ili pomogne grupi nastavljanje vršenja terorističkog akta sa zajedničkom svrhom (Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, („Službeni glasnik RS", br. 20/09, 72/09, 91/10 i 139/2014)).

Nacionalna strategija za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma koju je Vlada usvojila 25. septembra 2008. godine („Službeni glasnik RS", broj 89/08) bila je prva nacionalna strategija Republike Srbije u ovoj oblasti. Nacionalna strategija iz 2008. godine imala je izuzetno značajan cilj, naime da efikasno uspostavi kompleksan i sveobuhvatan sistem za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma. Nacionalna strategija iz 2008. godine predvidela je preporuke za unapređenje sistema Republike Srbije za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma, i to na zakonodavnom, institucionalnom i operativnom planu, kao i u pogledu stručnog usavršavanja i obuke. Takva koncepcija strategije je bila primerena tom trenutku razvoja sistema i bila je usmerena na zadovoljavanje međunarodnih standarda. Strategija je ispunila svoj osnovni cilj - uspostavljanje sistema za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma *(dostupno na: www.apml.gov.rs/cyr/file/?conid=1227, preuzeto dana 20.04.2016.).*

Nova nacionalna strategija (u daljem tekstu: Nacionalna strategija) predstavlja logičan sledeći korak, a to je suštinsko jačanje pojedinih delova sistema ciljanim i osmišljenim merama. Odlika ove nacionalne strategije jeste to što akcenat stavlja na saradnju svih nadležnih državnih organa budući da sistem može biti delotvoran isključivo u saradnji svih državnih organa, i to kroz razmenu informacija i ekspertize,

pristup bazama podataka i obrazovanje radnih timova.U formulisanju ciljeva Nacionalne strategije u obzir je uzeta i hijerarija ciljeva delotvornog sistema za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma koja je data u metodologiji FATF. Otuda je i opšti cilj i svrha Nacionalne strategije da u potpunosti zaštiti finansijski sistem i privredu države od opasnosti koje uzrokuju pranje novca i finansiranje terorizma i širenje oružja za masovno uništenje, čime se jača integritet finansijskog sektora i doprinosi bezbednosti i sigurnosti *(dostupno na: www.apml.gov.rs/cyr/file/?conid=1227, preuzeto dana 20.04.2016.).*

Imajući u vidu opredeljenje Republike Srbije ka članstvu u Evropskoj uniji i pregovore o pristupanju koji su u toku, nadležni državni organi su prilikom izrade strategije vodili računa i o primedbama i preporukama relevantnih službi Evropske komisije. Takođe, nadležni organi Republike Srbije će sa naročitom pažnjom pratiti aktivnosti i akta u oblasti borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma na nivou Evropske unije, a naročito rad na donošenju Direktive Evropskog parlamenta i Saveta o sprečavanju upotrebe finansijskog sistema u svrhe pranja novca i finansiranja terorizma (tzv. Četvrta direktiva) i preduzimati adekvatne mere i radnje na pravovremenom usklađivanju sistema Republike Srbije za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma sa rešenjima iz tih akata.Nacionalna strategija ovaj opšti cilj razrađuje kroz četiri strateške teme, i to *(dostupno na: www.apml.gov.rs/cyr/file/?conid=1227, preuzeto dana 20.04.2016.):*

- Smanjivanje rizika od pranja novca i finansiranja terorizma kroz strateško planiranje, koordinaciju i saradnju svih učesnika u sistemu;
- Sprečavanje unošenja imovine za koju se sumnja da je stečena krivičnim delom u finansijski sistem i druge sektore, odnosno otkrivanje i prijavljivanje već unete imovine;
- Uočavanje i otklanjanje pretnji od pranja novca i finansiranja terorizma, kažnjavanje izvršilaca krivičnih dela i oduzimanje nezakonito stečene imovine;
- Kvalifikovani kadrovi osposobljeni za delotvorno učešće u svim segmentima sistema za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma i razumevanje u javnosti uloge i planova nadležnih organa.

.

3.3.1 Kako i zašto se države bore protiv pranja novca i finansiranja terorizma?

Pranje novca i finansiranje terorizma su globalni problemi koji imaju povratne efekte na ekonomske, političke, bezbednosne i socijalne strukture zemlje. Posledice pranja novca i finansiranja terorizma su: podrivanje stabilnosti, transparentnosti i efikasnosti finansijskog sistema zemlje, ekonomski poremećaji i nestabilnost, ugrožavanje programa reformi, smanjenje investicija, gubljenje ugleda države i ugrožavanje nacionalne bezbednosti *(dostupno na: www.apml.gov.rs, preuzeto dana 21.04.2016.).*

Međunarodni monetarni fond je 1996 godine izvršio procenu da je ukupan obim pranja novca u svetu između 2 i 5 procenata ukupnog svetskog društvenog proizvoda. Iznos u novcu koji odgovara navedenim procentima je 590 milijardi do 1,5 biliona američkih dolara godišnje. S obzirom na tajnost i prirodu pranja novca, navedeni podaci su samo indikator veličine problema. Zastrašujuće posledice terorističkih akata dovoljan su razlog da država učini sve što je u njenoj moći, uključujući i efikasno praćenje tokova novca, kako bi se te posledice predupredile *(dostupno na: www.apml.gov.rs, preuzeto dana 21.04.2016.).*

Države razvijaju sisteme za borbu protiv pranja novca u skladu sa specifičnostima svog pravnog, ekonomskog i privrednog sistema. Međutim, svi ovi sistemi imaju svoje zajedničke karakteristike koje se ogledaju u opšteprihvaćenim međunarodnim standardima. Takođe, svaki od ovih sistema se može posmatrati sa dve osnovne strane: represivne i preventivne *(dostupno na: www.apml.gov.rs, preuzeto dana 21.04.2016.).*

3.3.2 Indikatori za prepoznavanje sumnje da se radi o pranju novca u računovodstvu

Na zvaničnoj veb stranici Uprave za sprečavanje pranja novca objavljuje se izmenjena i dopunjena lista indikatora za prepoznavanje sumnjivih transakcija za računovođe. Navedeni obveznici su, u skladu sa članom 23. Pravilnika o metodologiji za izvršavanje poslova u skladu sa Zakonom o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, dužni da indikatore koji su sastavni deo ove direktive uvrste u listu indikatora koju izrađuju u skladu sa članom 50. stav 1. Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma. Obveznici su dužni da primenjuju ovu listu indikatora počev od 1. oktobra 2015. godine *(dostupno na: www.apml.gov.rs/cyr49/dir/%D0%98%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8.html, preuzeto dana 20.06.2016.):*

1. Stranka nema zaposlenih, što nije u skladu sa vrstom i obimom poslovanja.

2. Stranka ima račune ili je nedavno uspostavila više poslovnih odnosa kod različitih finansijskih institucija na istom području bez vidljivog razloga.

3. Stranka pokazuje veliko zanimanje za prijavljivanje podataka po osnovu Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma.

4. Stranka bez posebnog razloga zahteva brzo obavljanje posla ili transakcije bez obzira na veće troškove koje će ovako postupanje izazvati.

5. Stranka pruža sumnjive ili nejasne informacije.

6. Stranka želi da uveri računovođu da nije potrebno da popuni ili priloži neki od potrebnih dokumenata.

7. Poslovanje stranke se bitno razlikuje od uobičajenog poslovanja u okviru delatnosti.

8. Stranka živi preko svojih realnih mogućnosti.

9. Stranka često menja računovođe.

10. Stranci nije poznato gde se čuva poslovna dokumentacija.

11. Stranka fakturiše usluge za koje se ne može sa sigurnošću potvrditi da su i izvršene, odnosno vrši plaćanja za određenu vrstu usluge pravnim licima sa sedištem na of šor destinacijama (poreskim rajevima).

12. Stranka nabavlja robu ili usluge koje nikada nisu bile predmet njenog poslovanja, u većim iznosima, bez jasnog ekonomskog opravdanja ili nabavlja robu ili usluge po višim cenama od tržišnih, bez jasnog razloga za takvu nabavku.

13. Stranka obavlja značajan obim prometa sa pravnim licima za koje nije poznato čime se bave i u čijem su vlasništvu.

14. Stranka vrši neobične ili veoma složene transakcije, naročito one krajem i početkom izveštajnog perioda.

15. Neuobičajena profitabilnost stranke u poređenju sa drugim pravnim licima iz iste privredne grane.

16. Stranka, u suprotnosti sa poslovnom praksom moli da računovođa za nju, u svoje ime i za račun, obavi transakciju.

17. Stranka raskida ugovor o saradnji sa računovođom zbog zahteva za dodatnim objašnjenjem realizacije (ili najave realizacije) određenih transakcija.

18. Prevremeno gotovinsko otplaćivanje kredita ili pozajmica.

19. Stranka nepotrebno komplikuje poslovni odnos ili transakciju.

3.4 Forenzičke tehnike i alati u otkrivanju pranja novca

Kako bi utvrdili područje počinjenih prevara, računovođe forenzičari primenjuju različite procedure. Naime, analitičke procedure su one, koje razlažu problem do detalja i deluju u kontekstu formiranja poređenja određenih uzajamno povezanih segmenata poslovanja, a ti odnosi na kraju, eventualno impliciraju mogućnost prevara. Analitičke procedure u forenzici imaju tri primarna cilja, a to su *(Budimir, 2013, 1-16):*

- Preliminarne analitičke procedure - koriste se za otkrivanje područja visokog rizika od prevara, vremena i stepena potrebnih forenzičkih procedura;
- Nezavisne analitičke procedure - koriste se za prikupljanje dokaza na temelju upoređivanja i usklađivanja podataka, te utvrđivanja verodostojnosti dokumentacije, knjiženja i obračuna;
- Konačne analitičke procedure - koriste se za donošenje zaključaka o uticaju problematičnih transakcija na finansijske izveštaje.

U procesu istraživanja forenzičke računovođe koriste dva prihvatljiva pristupa za otkrivanje prevara u finansijskim izveštajima i to: deduktivni pristup i induktivni pristup. Kod deduktivnog pristupa polazi se od opštih analiza prema specifičnim detaljima. Deduktivni pristup u forenzičkom računovodstvu smatra se prilično jednostavnim i ekonomičnim. Analiza uzoraka i digitalna analiza svojstvene su deduktivnom pristupu i primenjuju se u situacijama kad nema jasnih znakova prevara na određenim specifičnim stavkama, nego se znaci upozorenja tek istražuju. Prema tome, deduktivni pristup se koristi u svim slučajevima kada se obavlja preventivna analiza prevare ili kada postoji sumnja da su prevare moguće, ali nema jasnih znakova u kom području su prisutne. U deduktivnom pristupu se koriste analize odnosa, *Beneish-eva* analiza, *Benford-ov* zakon, *Altman*-ovi modeli, *Bex* model, *FEFQM* model, opšti program forenzičke analize i slični modeli *(Dimitrijević, 2013, 218).*

3.4.1 Benfordov zakon

Benfordov zakon jeste alat koji se primenjuju u otkrivanju prevara i lažiranih transakcija i njegova upotreba je doživela ekspanziju tek razvojem IT-a i koristi se digitalnom analizom za otkrivanje anomalija sa brojevima. Kako se pojavio problem ispravnosti finansijskih izveštaja tako se i dešavalo da nisu postojale određene regulative, sve dok se nisu pojavili Međunarodni računovodstveni i revizorski standardi, koje se Srbija obavezala još od 2004. godine da će ih primenjivati i od tad je Srbiji lakše da prati poslovanje stranih kompanija i njihovih ćerki kompanija, međutim, sami standardi ne mogu da regulišu sve segmente računovodstva i revizije i napravio se prostor za pronevere i prevare i tu stupa *Benfordov zakon* u otkrivanju tih prevara.

Pre nego što su računari i kalkulatori bili popularni, naučnici su se oslanjali na logaritamske tablice i mogli su jednostavno i brzo da izračunaju određe pojave koje su bile važne u astronomiji, tako da je poznati američki astronom *Simon Newcomb* primetio da su početne stranice u logaritamskim tablicama istrošenije od ostalih stranica. Ono što je poznati astronom zaključio jeste da se prva cifra najviše ponavlja i to ga je dovelo da zaključka da je verovatnoća pojave cifre *d* kao prve cifre nekog podatka jednaka $log_{10}(1+d) - log_{10}(d)$, za sve $d \in \{1,2,...9\}$. Ovaj isti fenomen je primetio i poznati fizičar *Frank Benford* koji je detaljnije istražio ovu pojavu na različitim skupovima kao što je površina reke, veličina stanovništva, itd., i po njemu *Benfordov zakon* dobija ime.

U praksi prikupljene numeričke podatke, danas se matematički modeliraju slučajnim varijablama. Ako se slučajna varijabla označim sa X , a njena prva značajnu cifra sa $D_1(X)$, ove oznake se mogu iskoristiti da se iskaže *Benfordov zakon*. *Benford* je jednostavno pretpostavio da će verovatnoća pojavljivanja značajne cifre zadovoljavati iskaz $P(D_1(X) = d) = log_{10}(1+1/d)$, za sve $d \in \{1,2,...9\}$ *(Basrak, 2003, 1-6).*

Benfordov zakon je, dakle, fenomenološki zakon. Nazivaju ga, takođe, i prvim zakonom o brojevima, prvim brojčanim fenomenom ili vodećim brojčanim fenomenom. *Benfordov zakon* kaže da se u brojčanim listama, statističkim tabelama itd., brojka 1, kao početna cifra neke brojne vrednosti, pojavljuje s verovatnoćom od

~ 30%, što je mnogo više od očekivanih 11,1% (tj. jedini broj od mogućih 9). *Benfordov zakon* se odnosi na podatke koji nisu bezdimenzionalni, pa numeričke vrednosti podataka zavise od upotrebljenih jedinica *(Jukić, et al., 2003, 108).*

Tabela 5 – **Kada je realno ili nije realno očekivati da Benfordova analiza bude korisna**

Kada se može očekivati da analiza bude korisna	**Primeri**
Skupovi brojeva koji su rezultat matematičke kombinacije brojeva – rezultat dolazi iz dveju distribucija	Računi potraživanja (prodato × cena =broj), Računi obaveza prema dobavljačima (kupljeno × cena=broj)
Podaci na nivou transakcije – nema potrebe za uzorcima	Isplate, prodaja, troškovi
Na velikim skupovina podataka – što više opažanja/merenja, to bolje	Transakcije cele godine
Računi koji se podudaraju – kada je srednja vrednost skupa brojeva veća od medijane, a asimetrija je pozitivna	Većina skupova računovodstvenih brojeva
Kada se može očeivati da analiza ne bude korisna	**Primeri**
Skup podataka sastoji se iz dodeljenih brojeva	Brojevi čekova, brojevi faktura, poštanski brojevi
Brojevi koji su pod uticajem ljudskog razmišljanja	Cene postavljene na psihološki prag (1,99); podizanje novca s automata i slično
Računi sa velikom količinom brojeva specifičnih samo za jednu određenu kompaniju	Račun specifično postavljen da beleži povrate
Računi sa ugrađenim minimumom ili maksimumom	Skup sredstava koja moraju doseći prag da bi se uknjižila
Kada nema uknjižene transakcije	Krađe, davanje mita ili provizije, lažiranje ugovora i slučno

Izvor: *Durtschi C., et al., (2004), The effective use of Benfords Law to Assist in Detecting Fraud in Accounting Dana Journal of Forensic Accounting, Vol.5., No. 1524-5586., str. 17-34. prema Belak V., (2011), Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo, borba protiv prijevare, Belak Excellenx d.o.o., Zagreb, str. 196.*

Alati digitalne analize utemeljeni na *Benfordovom zakonu* u današnje vreme se uključuju u mnoge popularne softver pakete koji se reklamiraju, a forenzičar računovođa može i samostalno da oblikuje softver. Budući da je potencijalni trošak neotkrivene prevare visok, forenzičar računovođa koji koristi ovu tehniku mora voditi računa da ne preceni pozdanost takvih testova. Iako takvi testovi imaju puno prednosti, potrebno je istaknuti i određena ograničenja. To se posebno odnosi na *(Belak, 2011, 196):*

- statistički rezultati testa se moraju interpretirati veoma oprezno,
- *Benfordova analiza* treba biti primenjena samo na račune koji se podudaraju sa *Benfordovom distribucijom* i
- forenzičar računovođa mora biti svestan činjenice da izvesni tipovi prevara neće biti pronađeni ovom analizom.

3.4.2 Beneishev model

Profesor *Messod D. Beneish* je istražio kvantitativne razlike između kompanija koje su imale manipulacije u finansijskim izveštajima i kompanija koje nisu imale manipulacija. Izveštaji u kojima su postojale manipulacije pokazale su velike razlike u sledećim odnosima stavki *(Belak, 2011, 238):*

- Indeks odnosa potraživanja od kupaca i prihoda od prodaje;
- Indeks odnosa bruto dobiti i prihoda od prodaje;
- Indeks kvaliteta aktive;
- Indeks porasta prihoda od prodaje;
- Indeks odnosa stavki na temelju nastanka događaja prema ukupnoj aktivi;
- Amortizacijski indeks;
- Indeks administrativnih rashoda prema prihodu; i
- Indeks poluge.

Na ovaj način je konstruisan model za procenu mogućeg stepena manipulacija u finansijskim izveštajima. Profesor *Beneish* je radio analize pomoću odabranih uzoraka finansijskih izveštaja u kojima se nisu vršile manipulacije u odnosu na one u kojima su se vršile manipulacije. Model je konstruisan na temelju američkih računovodstvenih standarda pa ne mora da daje iste rezultate kada su izveštaji sastavljeni na temelju Međunarodnih računovodstvenih standarda.

Ako su izveštaji manipulirani više od godinu dana uzastopno onda analiza neće ukazati da je došlo do manipulacija sa dovoljnom sigurnošću. Ovaj model ne uzima u obzir sve aspekte promene u finansijskim izveštajima u slučajevima kada su one potpuno legalne. Iz tog razloga, ovaj model se koristi samo kao indikator mogućih manipulacija u istraživanim područjima koje treba dodatno proveravati.

Naknadnim istraživanjima u cilju pojednostavljenja procene mogućih manipulacija u finansijskim izveštajima definisana je jedinstvena kontrolna mera za prva 4 pokazatelja od 1,08. Drugim rečima, ako indeksi za prva 4 pokazatelja pokazuju prekoračenja veća od 8% to znači da su moguće manipulacije u finansijskim izveštajima. Za indeks odnosa stavki na temelju nastanka događaja prema ukupnoj aktivi pokazuje prekoračenje veće od 2% to znači da su moguće manipulacije u finansijskim izveštajima *(Belak, 2011, 238).*

Zaključak

Kriminalne radnje i forenzičko računovodstvo postoje još od davnina kao pojam, ali kao nauka, smatra se da je forenzičko računovodstvo mlada nauka. Osobe koje se bave kriminalnim radnjama se nazivaju revizorima kriminalnih radnji, a osobe koje se bave forenzičkim računovodstvom se nazivaju forenzičke računovođe. Da bi se postao revizor i računovođa ovih radnji potrebne su određene veštine i znanja, koje prevazilaze veštine eksternog revizora.

Kriminalne radnje zaposlenih su veoma rasprostranjene i smatra se da su kriminalne radnje zaposlenih mnogo veće u odnosu na ulične kriminalne radnje. Kroz istoriju se može videti da je postojao veliki broj prevara i manipulacija u ekonomiji, koje su se više puta ponavljale, a da forenzičari računovođe, na Zapadu, dobro zarađuju od procena imovine tokom razvoda, itd. Forenzičko računovodstvo jeste moćan alat za otkrivanje prevara i pronevera, međutim, forenzičari računovođe moraju znati da ovaj alat upotrebe na pravi način.

Forenzičko računovodstvo predstavlja primenu istraživačkih i analitičkih veština sa ciljem rešavanja finansijskih pitanja na način koji je u skladu sa standardima koje zahtevaju sudovi. Važno je istaći da forenzičko računovodstvo nije ograničeno samo na sprovođenje finansijskih istraga koje za posledicu imaju gonjenje sudskim putem; međutim, ako je to svrha, istraga i analiza moraju zadovoljavati standarde koje zahtevaju nadležni sud. A da bi se uvidela uloga forenzičkog računovodstva, moraju se odrediti koje su to tehnike i alati za otkrivanje prevare, kao što su *Data Mining; Benfordov zakon*; Analitičke tehnike; Forenzička analiza realnosti revalorizirane dugotrajne materijalne imovine i moguće manipulacije; *Beneishev model* procene mogućeg stuba manipulacije u finansijskim izveštajima: korišćenje analize odnosa u forenzičkim procenama.

U radu je izvršeno istraživanje putem Google ankete. Studenti master studija Univerziteta Singidunum su odgovorili na 10 pitanja vezano za kriminalne radnje, prevare, kriminalna dela i forenzičko računovodstvo u kojem su dokazane sporedne hipoteze rada. Razlozi zbog kojih zaposlene čine prevaru i kriminalne radnje, prema ispitanicima su: Neplaćanje prekovremenog rada i neplaćanja rada uopšte,

neadekvatne plate ili kašnjenje plate, gubitak lične imovine, želja za bogatstvom i mobing nad zaposlenima. Ispitanici takođe smatraju da je neadekvatna kontrola jedan od najvećih podsticaja da se prevara desi u organizacijama.

Organizacija ima mogućnost da se zaštiti od prevara ukoliko postavi dobru strategiju, interne kontrole, kodeks ponašanja zaposlenih i ukoliko koristi alate za prevenciju pomenutih aktivnosti, međutim u našoj zemlji postoji nedovoljna razvijenost interne i eksterne revizije, slabe interne kontrole i upravljanje rizicima u organizaciji, nepostojanje jake zakonske regulative, nezainteresovanost i nedovoljna edukacija zaposlenih.

Na osnovu teorijskog i praktičnog dela rada možemo doći do sledećeg zaključka: *Kriminalne radnje, prevare i manipulacije su aktivnosti koje nisu dovoljno istražene ni dovoljno zakonski regulisane u Republici Srbiji, a jedna od tih radnji jeste pranje novca koje se smatra privrednim krivičnim delom u Republici Srbiji*. Upravo ovo predstavlja dokazanu glavnu hipotezu master rada.

Literatura

1. Alvin A., et al., (2012), *Auditing and Assurance Services An Integraded Approach*, 14 edition, ACL
2. Aleksić M., et al., (2015), *Uloga i značaj forenzičkog računovodstva u otkrivanju finansijskih prevara*, EMC Review- Časopis za ekonomiju, Vol. 10., Br. 2.
3. Basrak, B., et al., (2003), *Benfordov zakon*, Math. e, Vol. 23., No. 1.
4. Belak V., (2011), *Poslovna forenzika i forenzičko računovodstvo: borba protiv prijevare*, Belak Excellens doo, Zagreb
5. Bošković M., (2005), *Kriminalistika metodika*, Beograd: Policijska akademija, Beograd
6. Budimir N., (2013), *Forenzičko računovodstvo*, Anali poslovne ekonomije, godina V, Vol.1., Br. 8.
1. Crumbley L., et al., (2007), *Forensic and Investigative Accounting*. CCH a Wolters Kluwer business
7. Coderre D., (2009), *Computer-Aided Fraud, Prevention and Detection, A step – by – step guide*, John Wiley & Sons, Inc, Hoboken, New Jersey
8. Davis C., et al., (2010), *Characteristics and Skills of the Forensic Accountant, FVS Section*, American Institute of Certified Public Accountants
9. Dimitrijević D.S., (2014), *Forenzičko računovodstvo-sredstvo zaštite kvaliteta finansijskog izveštavanja*, Univerzitet u Kragujevcu, Ekonomski fakultet, Kragujevac
10. Dmitrović-Šaponja Lj., (2007), *Izazovi računovodstva u korporativnom okruženju, Zbornik radova: Mjesto i uloga računovodstva, revizije i finansija u novom korporativnom okruženju*, XI Kongres Saveza računovona i revizora Republike Srpske, Teslić
11. Durtschi C., et al., (2004), *The effective use of Benfords Law to Assist in Detecting Fraud in Accounting Dana*, Journal of Forensic Accounting, Vol. 5., No: 1524-5586.
12. Đurđević D.Ž., Ljutić I.Ž., (2015), *Korporativna odgovornost i prevencija pranja novca*, Ekonomija: teorija i praksa, Vol. 8., Br. 4.

13. Đorđević, D., Vukasović, B. (2011), *Ekonomsko-finansijsko veštačenje u sudskim sporovima-teorija i praksa*, Ekonomika, Vol. 57., Br. 1.
14. Hoopwood W.S., et al., (2014) *Forenzičko računovodstvo*, Univerzitet Singidunum, Beograd
15. Jelčić B., (1997), *Javne finansije*, Informator, Zagreb
16. Jukić, et al., (2003), *Benfordov zakon*, Naučno – stručni skup sa međunarodnim učešćem KVALITET 2003, Zenica, Bosna I Hercegovina
17. Karapavlović N., (2011), *Kreativno računovodstvo i finansijsko izveštavanje*, Ekonomski horizonti, Vol. 13., Br. 1.
18. Klasens R., (2006), *Sprečavanje pranja novca*, Udruženje banaka Srbije, Beograd
19. Koletnik, F., Koletnik-Korošec, M. (2008), *Forenzičko računovodstvo u funkciji sprečavanja i otkrivanja gospodarskoga kriminala*, Zbornik radova: Ekonomske reforme u BiH i Evropse integracije, XI Međunarodni simpozij, Neum
20. Lazović G., (2014), *Prednosti i nedostaci forenzičkog računovodstva*, Business Consultant/Poslovni Konsultant, Vol., 6., Br., 36.
21. Malinić D. (2009), *Prepoznavanje bilansnih rizika*, Ekonomika preduzeća, Vol. 57., Br. 3-4.
22. Mikerević D., et al., (2013), *Forenzika poslovanja*, Banja Luka, 2013.
23. Miljević, M., (2007), *Metodologija naučnog rada*, Filozofski fakultet, Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Pale
24. Mitrić M., et al., (2012), *Forenzičko računovodstvo – karika koja nedostaje u obrazovanju i praksi*, Časopis za teoriju i praksu menadžmenta, Management, 2012/65, Fakultet organizacionih nauka, Beograd
25. Mrvić-Petrović N., (2010), *Krivično pravo Posebni deo*, Pravni fakultet Univerziteta Union, Beograd
26. Petković A., (2010), *Forenzička revizija*, Kriminalne radnje u finansijskim izveštajima, Proleter A.D. Bečej, Novi Sad
27. Petrović Z., (2011), *Finansijsko izveštavanje*, Univerzitet Singidunum, Beograd
28. Radoviš R, Mandiš B., (2012), *Forenzičko računovodstvo i revizija i pranje novca*, Business Consultant/Poslovni Konsultant, Vol. 4.

29. *Revizija kriminalne radnje i forenzičko računovodstvo*, (2006), Savez računovođa i revizora Srbije, Wiley & Sins, Inc., Beograd
30. *Revizija kriminalne radnje i forenzičko računovodstvo*, (2010), Savez računovođa i revizora Srbije, Wiley & Sins, Inc., Beograd
31. Stakić B., Jezdimirović M., (2012), *Javne finansije*, Univerzitet Singidunum, Beograd
32. Stančić, P., et al., (2013), *Forenzičko računovodstvo-odgovor profesije na prevare u finansijskim izveštajima*, Teme-Časopis za Društvene Nauke, Br. 4.
33. Stanišić M., (2007), *Uloga interne revizije u otkrivanju i sprečavanju prevara u bankama*, Bankarstvo, Vol. 36., Br. 1-2.
34. Stanišić M., (2009), *Revizija*, Univerzitet Singidunum, Beograd
35. Stanišić M., (2014), *Interna kontrola i revizija*, Univerzitet Singidunum, Beograd
36. Telpner Z., Mostek M., (2002), *Expert witnessing in forensic accounting, A handbook for lawyers and accountants*, CRC Press, Taylor & Francis Group, Boca Raton, FL
37. Tica J., (2003), *Kriminalne radnje i greške*, Industrija, Vol.31., Br. 1-2.
38. Vlaović-Begović S., Ilić-Pupovac M., (2012), *Uloga interne revizije u upravljanju rizicima preduzeća*, Škola biznisa, Br. 2.
39. Vukoja B., (2012), *Značaj forenzičkog računovodstva I revizije za pouzdanost finansijskih izveštaja u BIH*, Financing – Naučni časopis za ekonomiju, Br. 2.
40. Vukoja, B., Unković, I. (2013), *Primjena metoda interne revizije i kontrole kao instrument za otkrivanje kriminalnih radnji i prevara*, Zbornik radova 6, VII Godišnja konferencija, Društvena odgovornost interne revizije, Sarajevo: Udruženje internih revizora u BiH
41. Zakon o budžetu Republike Srbije za 2014. godinu - www.parlament.gov.rs;
42. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, („Službeni glasnik RS", br. 20/09, 72/09, 91/10 i 139/2014)).

Internet izvori:

1. www.management.fon.rs, dostupno dana 29.03.2015.
2. www.parlament.gov.rs, dostupno dana 29.03.2015.
3. www.privreda.gov.rs, dostupno dana 31.03.2015.
4. www.webrzs.stat.gov.rs, dostupno dana 31.03.2015.
5. www.apml.gov.rs, preuzeto dana od 20.04.2016. do 01.017.2016.

Prilozi

Anketa

1. Pol: muški/ženski
2. Da li ste upoznati sa terminom prevara i kriminalnih radnji: Da/Ne
3. Odaberite razloge zbog kojih je opravdano da organizacija ili pojedinac izvršiti kriminalnu radnju ili prevaru:
    a. Unapređenje zaposlenih na poslu
    b. Spas organizacije u vreme krize
    c. Kako bi banka odobrila kredite
    d. Kako bi organizacija privukla investitore i dobavljače
    e. Želja da se dobije posao u siromašnim zemljama
    f. Pritisak treće strane od koje zavisi organizacija da se učini usluga od koje treća strana ima koristi
4. Navedite razloge zbog kojih zaposleni vrše prevaru u našoj zemlji: _____
5. Koje od navedenih razloga smatrate da se najviše koriste kao podsticaj da se desi prevara:
    a. Neefektivna interna kontrola
    b. Dogovor između zaposlenih koji podležu nedovoljnoj kontroli
    c. Postojanje likvidnih sredstava, kao što je gotovina, hartije od vrednosti na donosioca ili lako utrživa roba
6. Navedite načine na koji se organizacija može zaštiti od prevara zaposlenih:_____
7. Navedite vrste kriminalnih radnji koje znate da se dešavaju u Republici Srbiji:_____
8. Da li smatrate da postoji jaka regulativa da se naša zemlja zaštiti od prevara? Da/Ne
9. Da li smatrate da je forenzičko računovodstvo razvijeno u Republici Srbiji?Da/Ne
10. Navedite razloge zašto ste dali odgovor Da/Ne:_____

Strateški okvir pranja novca u Republici Srbiji prema Nacionalnoj strategiji

Tabela 6 – **Strateška tema 1 – Smanjivanje rizika od pranja novca i finansiranja terorizma kroz strateško planiranje, koordinaciju i saradnju svih učesnika u sistemu**

Cilj 1.1. Potpuno razumevanje rizika od pranja novca u Republici Srbiji **Očekivani rezultati: Dobro razumevanje rizika omogućiće nadležnim državnim organima da utvrđuju prioritete u svom radu radi otklanjanja najvažnijih pretnji po sistem i njegovih slabih tačaka. Očekuje se više uspešno rešenih predmeta, kako kroz postupke za ta krivična dela tako i u pogledu oduzimanja imovine stečene krivičnim delom. Obveznici i nadzorni organi će pomoću kvalitetnih analiza rizika praviti sopstvene analize i utvrđivati prioritete u svom radu. Te rizike će razumeti svi učesnici u sistemu i šira javnost**.
- Mera 1.1.1. Redovno ažurirati nacionalnu procenu rizika od pranja novca; - Mera 1.1.2. Svim učesnicima u sistemu u primerenoj formi dostavljati rezultate nacionalne procene rizika i omogućiti im da u svom radu primene odgovarajuće zaključke i smernice, a u cilju smanjenja prepoznatih rizika.
Cilj 1.2. Potpuno razumevanje rizika od finansiranja terorizma u Republici Srbiji **Očekivani rezultati: Razumevanje rizika, pretnji i ranjivosti u oblasti finansiranja terorizma pomaže nadležnim državnim organima da efikasno i srazmerno raspodele sredstva za otklanjanje rizika od finansiranja terorizma.**
- Mera 1.2.1. Izraditi nacionalnu procenu rizika od finansiranja terorizma i redovno je ažurirati; - Mera 1.2.2. Usklađivati mere za smanjivanje rizika od finansiranja terorizma iz Akcionog plana uz ovu strategiju sa rizicima utvrđenim u nacionalnoj proceni rizika od finansiranja terorizma; - Mera 1.2.3. Doneti odgovarajuće propise o sprovođenju relevantnih rezolucija Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija i drugih relevantnih međunarodnih standarda, naročito Rezolucije Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1267 i 1373, kao i relevantnih pravnih tekovina Evropske unije u ovoj oblasti; - Mera 1.2.4. Jačanje kapaciteta relevantnih državnih organa, kroz stručno usavršavanje, preraspodelu postojećih ili angažovanje dodatnih resursa, a u skladu sa analizom potreba.

Cilj 1.3. Unapređenje koordinacije i saradnje između državnih organa nadležnih za nadzor, prikupljanje podataka, istragu, gonjenje za krivična dela pranja novca i finansiranja terorizma i oduzimanje imovine stečene krivičnim delom **Očekivani rezultati: Delotvorniji rad dovodi do povećanja broja uspešno rešenih slučajeva na kojima je bilo angažovano više različitih državnih organa i doprinosi boljem razumevanju rizika.**
- Mera 1.3.1. Uspostaviti mehanizme za analizu najznačajnijih pitanja za funkcionisanje sistema za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma; - Mera 1.3.2. Ojačati položaj i sastav Stalne koordinacione grupe za nadzor nad sprovođenjem nacionalne strategije za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma; - Mera 1.3.3. Redovno preispitivati delotvornost mehanizama međusobne saradnje na nivou strateškog planiranja, koordinacije i saradnje svih učesnika u sistemu, i preduzimati radnje na otklanjanju uočenih nedostataka; - Mera 1.3.4. Analizirati i preispitivati postojeće mehanizme međunarodne saradnje, uključujući pružanje međunarodne pravne pomoći, razmenu podataka i oduzimanje imovine; - Mera 1.3.5. Analizirati relevantne zakone, druge propise i opšte akte i sektorske strategije u fazi pripreme sa aspekta njihovog uticaja na sistem za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma.

Izvor: *Dostupno na: www.apml.gov.rs, preuzeto dana 21.04.2016.*

Tabela 7 – **Strateška tema 2 – Sprečavanje unošenja imovine za koju se sumnja da je stečena krivičnim delom u finansijski sistem i druge sektore, odnosno otkrivanje i prijavljivanje već unete imovine**

Cilj 2.1. Poboljšanje kvaliteta prijava koje Uprava prima od obveznika tako da se iz njihovog sadržaja mogu izvesti korisni finansijskoobaveštajni podaci **Očekivani rezultati: Veći broj kvalitetnih izveštaja iz privatnog sektora doprineće kvalitetu izveštaja koje sačinjavaju Uprava za sprečavanje pranja novca i drugi nadležni organi, a naročito u oblastima u kojima je utvrđen visok stepen rizika.**
- Mera 2.1.1. Unaprediti smernice za prijavljivanje sumnjivih transakcija u različitim sektorima; - Mera 2.1.2. Uticati na obveznike da poboljšaju mehanizme interne kontrole i izveštavanja; - Mera 2.1.3. Obaveštavati obveznike o kvalitetu njihovog izveštavanja i pružati im druge informacije, poput informacija iz izveštaja o nacionalnoj proceni rizika i drugih značajnih dokumenata, kako bi unapredili svoju efikasnost; - Mera 2.1.4. Analizirati sistem za borbu protiv pranja novca i finansiranja

terorizma u bankarskom sektoru, i utvrditi i sprovesti strategiju jačanja ovog sistema;
- Mera 2.1.5. Unapređivati uslove za pojačan pristup finansijskim uslugama i pogodnosti njihovog korišćenja.

Cilj 2.2. Sprečavanje zloupotrebe finansijskog i drugih sektora kroz mere poznavanja i praćenja stranke

Očekivani rezultati: Izvršioci krivičnih dela će se efikasno sprečavati u pokušaju zloupotrebe finansijskog i drugih sektora, ali tako da se u najmanjoj mogućoj meri negativno utiče na poslovanje i na dostupnost usluga finansijskog i drugih sektora korisnicima. Organi koji učestvuju u istragama moći će brzo da dođu do informacija koje prikupljaju obveznici u okviru radnji i mera poznavanja i praćenja stranke. Sticanje vlasništva nad obveznicima i upravljanje njima biće isključivo u skladu sa standardom podobnosti i pouzdanosti (eng. „fit and proper").

- Mera 2.2.1. Razraditi delotvorne mere kako bi se obezbedilo da obveznici postupaju u skladu sa pristupom zasnovanim na analizi i proceni rizika;
- Mera 2.2.2. Unaprediti mehanizme poznavanja i praćenja stranke kod obveznika;
- Mera 2.2.3. Unaprediti propise koji se odnose na registraciju privrednih subjekata i nevladinih organizacija i na stvarno vlasništvo, posebno u cilju povećanja transparentnosti vlasništva i jednostavnosti pristupa obveznika tim podacima.

Cilj 2.3. Unapređenje rada organa koji nadziru finansijske institucije, naročito bankarski sektor, i određene delatnosti van finansijskog sektora

Očekivani rezultati: Nadzorni organi iz Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma vrše nadzor, praćenje i regulisanje rada finansijskih institucija i određenih delatnosti van finansijskog sektora srazmerno utvrđenim rizicima za svaku delatnost.

- Mera 2.3.1. Trajno usklađivati nadzor nad primenom Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma sa nacionalnom procenom rizika;
- Mera 2.3.2. Unaprediti kapacitet i sposobnost nadzornih organa u oblasti sprečavanja pranja novca i finansiranja terorizma, naročito za bankarski sektor, dodatnim angažovanjem zaposlenih, očuvanjem kadrovske osnove i stručnim usavršavanjem;
- Mera 2.3.3. Unaprediti rad organa koji vrše nadzor u drugim sektorima, poput rada menjačnica, lica koja pružaju usluge prenosa novca, učesnika na tržištu kapitala i hartija od vrednosti, u skladu sa procenom rizika u tim oblastima;
- Mera 2.3.4. Unaprediti rad organa koji vrše nadzor nad radom određenih fizičkih i pravnih lica van finansijskog sektora, poput računovođa i revizora, u

skladu sa procenom rizika u tim oblastima; - Mera 2.3.5. Doneti odgovarajuće propise i procedure u oblasti nadzora, koji su zasnovani na analizi i proceni rizika, za sve obveznike u skladu sa međunarodnim standardima u konkretnoj oblasti; - Mera 2.3.6. Preispitati i po potrebi unaprediti postojeći sistem sankcionisanja za nepostupanje u skladu sa Zakonom o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma.

Izvor: *Dostupno na: www.apml.gov.rs, preuzeto dana 21.04.2016.*

Tabela 8 – **Strateška tema 3 – Uočavanje i otklanjanje pretnji od pranja novca i finansiranja terorizma, kažnjavanje izvršilaca krivičnih dela i oduzimanje nezakonito stečene imovine**

Cilj 3.1. Povećanje broja slučajeva u kojima je utvrđen osnov sumnje na krivično delo pranja novca ili finansiranja terorizma i po kojima se postupa **Očekivani rezultati: Unapredиće se kvalitet informacija i učestalost njihove razmene. Slučajevi pranja novca i finansiranja terorizma će se otkrivati delotvornije i efikasnije. To će pomoći tužiocima u utvrđivanju postojanja elemenata krivičnog dela i obezbediti im dokaze potrebne za uspešno gonjenje.**
- Mera 3.1.1. Obezbediti odnosno unaprediti pravni okvir za razmenu informacija u konkretnim slučajevima pranja novca ili finansiranja terorizma i prethodnih krivičnih dela; - Mera 3.1.2. Obezbediti odnosno jačati mehanizme saradnje i razmene informacija u konkretnim slučajevima pranja novca ili finansiranja terorizma i prethodnih krivičnih dela, kako na domaćem tako i na međunarodnom nivou, i utvrđivati odgovarajuće metodologije; - Mera 3.1.3. Obezbediti informacionotehnološke sisteme za razmenu informacija u relevantnim organima.
Cilj 3.2. Unapređenje svih faza postupanja u konkretnim slučajevima pranja novca i finansiranja terorizma od osnova sumnje do završetka postupka **Očekivani rezultati: Uspešno će se rešiti veći broj slučajeva pranja novca, posebno u vezi sa prethodnim krivičnim delima utvrđenim u nacionalnoj proceni rizika, i finansiranja terorizma. Oduzeće se više imovine stečene krivičnim delom odnosno više imovine namenjene finansiranju terorizma.**
- Mera 3.2.1. Obrazovati zajedničke radne grupe koje će se baviti posebno velikim predmetima i oblastima visokog stepena prioriteta; - Mera 3.2.2. Razraditi mehanizme poveravanja zadataka i koordinacije između nadležnih organa u zajedničkim radnim grupama i radnim timovima;

- Mera 3.2.3. Utvrđivati prioritete, u skladu sa nacionalnom procenom rizika, kroz međusobnu saradnju nadležnih državnih organa koji učestvuju u istragama krivičnih dela pranja novca i finansiranja terorizma odnosno prikupljanju obaveštajnih podataka; - Mera 3.2.4. Analizom finansijskoobaveštajnog ciklusa i rada na predmetu poboljšati praksu u radu. - Mera 3.2.5. Predvideti efikasne i sveobuhvatne procedure za statističko praćenje (merenje) stanja u svim fazama postupka, od osnova sumnje do završetka postupka; - Mera 3.2.6. U aktivnostima otkrivanja i gonjenja za krivična dela finansijskog kriminala preraspodeliti resurse u smeru razumevanja i otkrivanja krivičnog dela pranja novca i utvrditi pokazatelje uspešnosti.
Cilj 3.3. Unapređenje kapaciteta Uprave za sprečavanje pranja novca **Očekivani rezultati: Unapredиće se brzina i učestalost razmene informacija, kvalitet analiza u Upravi iz kojih će drugi nadležni organi i organi stranih država moći izvlačiti korisne informacije za postupke iz njihove nadležnosti. Statističko praćenje i merenje određenih elemenata u saradnji i razmeni informacija omogućiće bolje razumevanje kvaliteta i trendova u saradnji i odgovarajuće korigovanje mehanizama saradnje.**
- Mera 3.3.1. Unaprediti resurse u Upravi; - Mera 3.3.2. Unaprediti poslovne procese u Upravi.

Izvor: *Dostupno na: www.apml.gov.rs, preuzeto dana 21.04.2016.*

Tabela 9 – **Strateška tema 4 – Kvalifikovani kadrovi osposobljeni za delotvorno učešće u svim segmentima sistema za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma i razumevanje u javnosti uloge i planova nadležnih organa**

Cilj 4.1. Obuka i stručno usavršavanje učesnika u sistemu borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma za sticanje teoretskih i praktičnih znanja i veština i za njihovu adekvatnu primenu u okviru svojih ovlašćenja i nadležnosti **Očekivani rezultati: Učesnici u sistemu će koristiti stečena znanja i veštine u cilju delotvornog i efikasnog angažovanja u preventivnom i represivnom delu sistema za borbu protiv pranja novca i finansiranja terorizma.**
- Mera 4.1.1. Poboljšati kapacitete učesnika u sistemu borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma donošenjem strategije obuke i stručnog usavršavanja; - Mera 4.1.2. Razviti centar za obuku u cilju pružanja obuke i koordinacije

obuke u oblasti borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma; - Mera 4.1.3. Iskustva i najbolje prakse u radu na predmetima učiniti dostupnim što širem broju zaposlenih u nadležnim državnim organima koji su angažovani na predmetima sprečavanja, otkrivanja i kažnjavanja za krivično delo pranja novca i povezana krivična dela; - -Mera 4.1.4. Obučavati zaposlene u nadležnim državnim organima o pravnim osnovima saradnje i razmene informacija i mehanizmima za njihovu praktičnu primenu; - Mera 4.1.5. Naročito širiti znanja u oblasti finansiranja terorizma i finansiranja širenja oružja za masovno uništenje.
Cilj 4.2. Jačanje svesti kod stručne i šire javnosti o pojavama pranja novca i finansiranja terorizma, merama koje država preduzima u borbi protiv tih pojava i ulogama nadležnih državnih organa. **Očekivani rezultati: Veći interes i stručniji akademski radovi, medijski napisi, komptetentnije istraživačko novinarstvo i svakodnevno informisanje građana o temama pranja novca i finansiranja terorizma.**
- Mera 4.2.1. Redovno informisati zainteresovanu javnost o trendovima i tipologijama pranja novca i finansiranja terorizma i radu nadležnih državnih organa na sprečavanju i otkrivanju pranja novca i finansiranja terorizma; - Mera 4.2.2. Redovno na primeren način informisati sve subjekte na koje se odnose odredbe propisa koji imaju uticaj na oblast borbe protiv pranja novca i finansiranja terorizma o svim bitnim pitanjima.

Izvor: *Dostupno na: www.apml.gov.rs, preuzeto dana 21.04.2016.*